

ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA NACIONALNOG PARKA KRKA

Gojmerac, Matea

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:827548>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU

POSLOVNI ODJEL

STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

Matea Gojmerac

**ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA
NACIONALNOG PARKA KRKA**

ZAVRŠNI RAD

Karlovac, 2018.

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU

POSLOVNI ODJEL

STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

**ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA
NACIONALNOG PARKA KRKA**

ZAVRŠNI RAD

Kolegij: Osnove turizma

Mentor : dr.sc. Mateja Petračić

Matični broj indeksa: 0618613022

Karlovac, lipanj, 2018.

ZAHVALA

Ovom se prilikom posebno zahvaljujem svojoj mentorici dr.sc. Mateji Petračić na prenesenom znanju, korisnim savjetima, pruženoj pomoći te izdvojenom vremenu tijekom pisanja ovog završnog rada.

Zahvaljujem se također dekanu Veleučilišta u Karlovcu dr.sc. Branku Wasserbaueru te svim profesorima Poslovnog odjela Studija Ugostiteljstva Veleučilišta u Karlovcu na ukazanom razumijevanju tijekom studiranja te prenesenom znanju.

Htjela bih se zahvaliti i svojoj obitelji na velikom razumijevanju i pruženoj potpori tijekom izvršavanja mojih studentskih obveza,

Zahvaljujem također i svojim prijateljima na neizmjerne podršci tijekom razdoblja mog studiranja.

Hvala Vam!

SAŽETAK

Nacionalni park Krka proglašen je 1985. godine na površini od 142 km², a temeljni fenomen koji je doveo do proglašenja zaštite kategorije nacionalnog parka dio je toka rijeke Krke s kanjonom i slapištima na sedrenim barijerama, uz niz drugih geomorfoloških, hidroloških i pejzažnih vrijednosti. Nacionalni park Krka najposjećeniji je i najatraktivniji nacionalni park Republike Hrvatske nakon nacionalnog parka Plitvička jezera. Udvostručenje broja posjetitelja Nacionalnog parka Krka u manje od posljednja dva desetljeća odrazilo se na komponente održivog razvoja Parka i njegove okolice. Rastući broj posjetitelja u uvjetima izrazite vremenske (sezonalnost turizma) i prostorne ograničenosti (u zoni temeljnog fenomena), kao i sve veći zahvati u prostoru zbog potrebe njihova opsluživanja, neizbježno se odražavaju u prekoračenju nosivosti pojedinih dijelova područja. To nalaže potrebu kontinuiranog praćenja svih aspekata prostornog utjecaja turizma, kao preduvjet usklađenijega društvenog, gospodarskog i ekološkog razvoja područja nacionalnog parka Krka. Uslijed izuzetne turističke atraktivnosti područja Parka, turizam i rekreacija uključeni su u samu ideju Parka do stupnja kojim neće ugroziti ekološki sustav i izvorne kvalitete istog, na čemu se temelji koncept održivog razvoja turizma ovog područja. Nacionalni park Krka je u obavljanju svojih osnovnih funkcija, zaštitne, znanstvene, obrazovne i turističko-rekreativne funkcije nužno povezan s prostorom koji ga neposredno okružuje.

Ključne riječi : *Nacionalni park Krka, posjetitelji, turistička atraktivnost, održivi razvoj.*

ABSTRACT

The area of the Krka River was proclaimed national park in 1985. It covers a surface of 142 km², and the fundamental phenomenon that led to the protection of the category of national park is the part of the river Krka River with the canyon and trenches on sedimentary barriers, along with a number of other geomorphological, hydrological and landscape values. Krka National Park is the second most visited and attractive national park of the Republic of Croatia, after the Plitvice Lakes National Park. The fact that the number of visitors to the Krka National Park has more than doubled in less than two decades affected the components of sustainable development of the Park and its surroundings. The increasing number of visitors in conditions of extreme weather (seasonality of tourism) and spatial limitation (in the area of the underlying phenomenon), as well as the rise in interventions into the area on account of servicing tourist, have inevitably left a mark on the bearing capacity of certain parts of the area. This calls for the need for continuous monitoring of all aspects of spatial tourism impact, being the prerequisite for a more harmonized social, economic and ecological development of the Krka National Park. Due to the exceptional tourist attraction of the Park area, tourism and recreation have been included into the idea of the Park up to a degree at which they will not endanger the ecological system and its original quality, as this is exactly what the concept of sustainable development of tourism in this area is based upon. Krka National Park is inextricably linked to the area which directly surrounds it with regard to the fulfillment of its basic functions, its protective, scientific, educational and tourist-recreational functions.

Keywords : *Krka National Park, visitors, tourist attractiveness, sustainable development.*

SADRŽAJ

1.UVOD	1
1.1.Predmet i cilj rada.....	1
1.2.Izvori podataka i metode prikupljanja	2
1.3.Sadržaj i struktura rada	2
2.TURIZAM U NACIONALNOM PARKU KRKA.....	3
2.1.Turistički razvoj NP Krka.....	5
2.2.Turističke atrakcije NP Krka	6
2.2.1.Skradinski buk	8
2.2.2.Otok Visovac	10
2.2.3.Arheološki lokalitet Burnum	11
2.2.4.Oziđana pećina.....	12
2.2.5.Roški slap	13
2.2.6.Manastir Krka	14
2.2.7.Manojlovački slapovi	15
2.2.8.Bilušića buk	16
2.2.9.Edukativne staze	17
3.POJAM ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA.....	19
3.1.Turistička politika održivog razvoja turizma.....	22
3.2.Nositelji vlasti Republike Hrvatske zaduženi za održivost razvoja turizma	25
3.3.Načela i faze planiranja održivog razvoja turizma	26
3.4.Strateški dokumenti održivog razvoja turizma u Republici Hrvatskoj.....	28
3.4.1.Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine	29
3.4.2.Agenda 21	30
4.EUROPSKA UNIJA I ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA	31
5.MASOVNI TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA NP KRKA	33
5.1.Ciljevi održivog razvoja turizma prema UNWTO-u	35
5.1.1.Zaštita prirodne i kulturno-povijesne baštine NP Krka	36
5.1.2.Odgovorno upravljanje NP Krka	37
5.1.3.Razvoj lokalnog gospodarstva NP Krka.....	38
5.2.Utjecaj turizma na razvoj funkcionalne regije NP Krka.....	38
5.2.1.Utjecaj turizma na gospodarsku održivost NP Krka.....	39

5.2.1.1.Utjecaj turizma na socio-ekonomsko prestrukturiranje stanovništva NP Krka.....	40
5.2.1.2.Utjecaj turizma na specijalizaciju i komercijalizaciju poljoprivrede regije NP Krka	42
5.2.2.Utjecaj turizma na društvenu održivost NP Krka.....	43
5.2.3.Utjecaj turizma na ekološku održivost NP Krka	44
5.3.Suvremena perspektiva održivog razvoja NP Krka.....	44
5.3.1. Smjernice za budući održivi razvoj NP Krka	45
6.ZAKLJUČAK	47
POPIS LITERATURE	48
POPIS ILUSTRACIJA.....	50

1.UVOD

1.1.Predmet i cilj rada

Područje današnjeg Nacionalnog parka Krka proglašeno je nacionalnim parkom 1985. godine. Park se nalazi na površini od 142 km², a temeljni fenomen koji je doveo do proglašenja zaštite ove kategorije dio je toka rijeke Krke s kanjonom i slapištima na sedrenim barijerama, uz druge geomorfološke, hidrološke i pejzažne vrijednosti. Dijelovi ovog područja već su 1948. godine bili pravno zaštićeni, a razlozi razmjerno kasnog izdvajanja u kategoriji nacionalnog parka su težnja za iskorištavanjem hidroenergije, industrijski i turistički razvoj područja. Ukupni obuhvat Parka smanjen je 1997. godine sa 142m² na 109 km², a nove granice isključile su jugozapadni dio s gradom Skradinom zbog visokog stupnja antropogenog utjecaja, dok je istovremeno Park proširen u uzvodnom dijelu Krke gotovo do Knina, stoga je njegovim granicama obuhvaćeno cjelovito područje temeljnog fenomena. Kako je riječ o turistički iznimno privlačnim područjima, turizam i rekreacija uključeni su u samu ideju nacionalnog parka, ali do stupnja kojim neće ugroziti njegov ekološki sustav i izvorne kvalitete. U svrhu očuvanja ekološkog sustava i kvalitete pojedinih područja tijekom 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća postupno se sve više razvijala svijest da su negativne posljedice intenzivnog industrijskog razvoja, kao i problemi ubranog rasta stanovništva te iscrpljivanja prirodnih resursa, svjetski problem te se u skladu s tim trebaju i rješavati zajedničkim naporom svih država. Koncept održivog razvoja pojavio se kao kompromisno rješenje koje podrazumijeva gospodarski rast, društveni napredak i ekološku održivost, a snažno je populariziran nakon velike Konferencije Ujedinjenih Naroda o okolišu i razvoju 1992. godine, održane u Rio de Janeiru. Održivi razvoj određenog prostora moguće je postići jedino kompleksnim sagledavanjem međuzavisnog utjecaja svih njegovih sastavnica u okviru integralnog (prostornog) razvoja. Suvremeni turizam jedna je od najrelevantnijih prostornih pojava, budući da sveobuhvatno utječe na strukture i procese, mijenjajući fizionomska i funkcionalna obilježja prostora. Koncept održivog razvoja teži usmjeravanju turističke aktivnosti u skladu s gospodarskom, društvenom i ekološkom održivošću, što se posebno odnosi na zaštićena prirodna područja, poput Nacionalnog parka Krka koja razvojem, prije svega turizma i rekreacije, ali i svojim ukupnim funkcijama, mogu značajno utjecati na razvojne procese u okolnom ruralnom prostoru i na demografsku stabilnost njihove uže i šire okolice. Važno je istaknuti kako zaštićena područja karakterizira rizičan okoliš koji treba zaštititi od bilo kojeg oblika eksploatacije, ali turistička funkcija, pravilno planirana i provedena, otvara razvojne perspektive prostoru i okolici. Predmet ovog rada je održivi razvoj

turizma Nacionalnog parka Krka, dok je cilj rada ukazati na važnost etabliranja koncepta održivog razvoja u svrhu zaštite područja Nacionalnog parka Krka te značaja koji ovaj koncept ima za opstanak i očuvanje Parka za buduće generacije.

1.2.Izvori podataka i metode prikupljanja

Kako bi se što kvalitetnije istražila problematika rada korišteni su različiti izvori podataka, od stručnih knjiga do internet stranica područja turizma, menadžmenta, geografije i ekologije. Ovaj rad istražuje, proučava i analizira već postojeće podatke. Pri prezentaciji podataka korištene su znanstvene metode analize, klasifikacije i deskripcije.

1.3.Sadržaj i struktura rada

Završni rad čini šest međusobno povezanih cjelina. U sam rad uvodi predmet i cilj rada, izvori podataka i metode prikupljanja. Druga se cjelina odnosi na opće podatke, turistički razvoj i turističke atrakcije Nacionalnog parka Krka, dok se treća cjelina odnosi na pojam i pobliže pojašnjenje pojma održivog razvoja turizma. Četvrta se cjelina odnosi na Strategiju održivog razvoja turizma u Europskoj uniji čiji je članica od srpnja 2013. godine i Republika Hrvatska, a peta cjelina donosi pojašnjenje procesa masovnosti turizma te održivost razvoja turizma na području Nacionalnog parka Krka. Rad završava zaključkom, popisom literature i popisom ilustracija.

2. TURIZAM U NACIONALNOM PARKU KRKA

Nacionalni park je prostrano, pretežito neizmijenjeno područje iznimnih i višestrukih prirodnih vrijednosti, a obuhvaća jedan ili više sačuvanih ili neznatno izmijenjenih ekosustava.¹ Namjena nacionalnog parka je znanstvena, kulturna, odgojno-obrazovna i rekreativna, ali ponajprije turistička jer je turistička djelatnost uz poljoprivredno gospodarenje jedina dopuštena djelatnost područja. Svaka djelatnost koja bi mogla oštetiti i degradirati svojstva žive i nežive prirode ovog područja mora biti isključena.

Potreba da se pravno zaštiti područje rijeke Krke prepoznata je sredinom 20. stoljeća, a temeljni fenomen koji je doveo do proglašenja zaštite ove kategorije na površini od 142 km² dio je toka rijeke Krke s kanjonom i slapištima na sedrenim barijerama, uz niz drugih geomorfoloških, hidroloških i pejzažnih vrijednosti. Inicijativa za proglašenje rijeke Krke nacionalnim parkom pokrenuta je 1971. godine izradbom prostornog plana *Nacionalni park Krka: razvojni prostorni plan*.² Sabor SR Hrvatske je područje od starohrvatskih utvrda Trošenj i Nečven do Šibenskog mosta, kao i područje od 3,5 kilometra uz rijeku Čikolu, ukupne površine 142 km² proglasio nacionalnim parkom u siječnju 1985. godine. Zbog četiri urbana mjesta (Skradin, Bilice, Raslina i Zaton), izgradnje autoceste Zagreb-Split te razvoja turizma i ostalih privrednih djelatnosti na tom području, Sabor Republike Hrvatske Zakonom o izmjenama Zakona o proglašenju Nacionalnog parka Krka 1997. godine revidira granice Parka čime je ukupni obuhvat smanjen na 109 km². Južna granica Parka pomaknuta je uzvodno do Skradinskog mosta, a sjeverna gotovo do Knina. Granica Nacionalnog parka Krka proteže se 50km uz gornji i srednji tok rijeke Krke i donji tok rijeke Čikole, a obuhvaća prostor Knina, Drniša, Skradina i Šibenika i općina Ervenik, Kistanje i Promine.³

Park je u obavljanju svojih osnovnih funkcija zaštitne, znanstvene, obrazovne i turističko-rekreativne, nužno povezan s prostorom koji ga neposredno okružuje. Dok je s druge strane, stanovništvo njegove uže i šire okolice u obavljanju svojih temeljnih (egzistencijalnih, socijalnih) funkcija u određenoj mjeri, više ili manje, upućeno na Park. Nositelji tih funkcija socijalne su skupine čijim djelovanjem nastaju odgovarajući oblici prostorne organizacije i prostorno relevantni procesi čiji su rezultat postojeće prostorne strukture.⁴

¹ Črnjar, M. : *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, Ekonomski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2002., str. 12

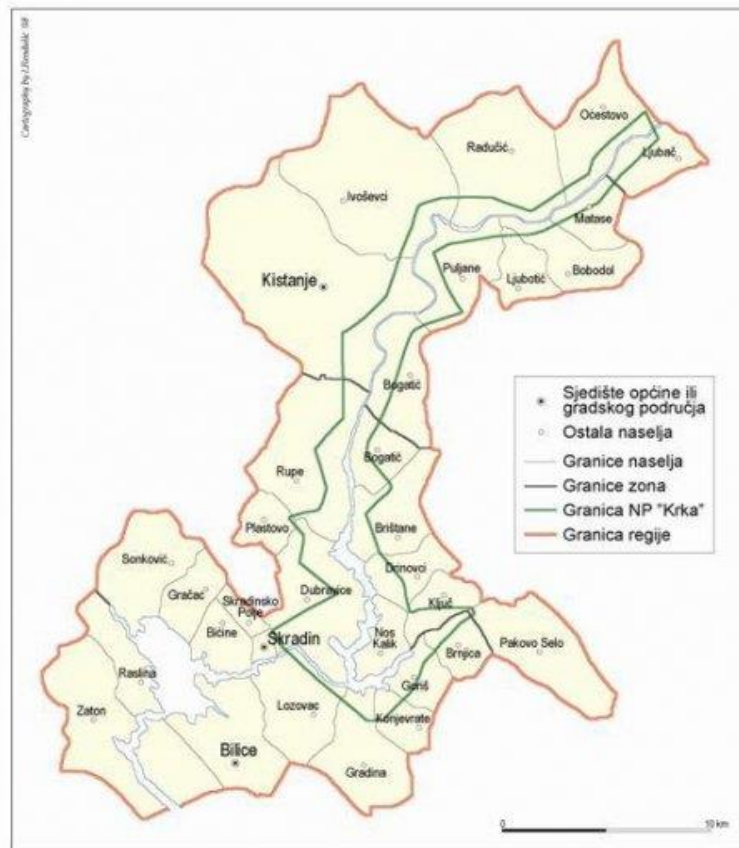
² Radeljak, P., Pejnović, D. : *Utjecaj turizma na održivi razvoj funkcionalne regije Nacionalnog parka Krka*, Godišnjak Titius 1 (1), 2008., str. 330

³ Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/> (03.04.2018.)

⁴ Radeljak, P., Pejnović, D. Op. cit., str. 331

Takav odnos Parka i njegove okolice imao je utjecaj na izbor funkcionalne regije kao najprimjerenijeg prostornog okvira za istraživanje utjecaja turizma na održivi razvoj šireg područja Nacionalnog parka Krka.

Slika 1. Funkcionalna regija NP Krka

Izvor : Funkcionalna regija NP Krka, <http://www.bib.irb.hr/> (07.06.2018.)

Valja napomenuti kako se ne radi o regiji u pravom smislu značenja te riječi (kao homogenoj prostornoj cjelini), već o djelotvornom istraživačkom okviru za detaljnije sagledavanje pojedinih komponenti održivog razvoja. Povezano s tim, u funkcionalnu regiju Parka uključene su tri kategorije statističkih naselja; naselja koja se cijelom svojom površinom nalaze unutar užeg područja zaštite, naselja koja dijelom svoga teritorija participiraju u Parku, odnosno naselja koja su do 1997. godine participirala unutar granica Parka.⁵ Neovisno o njihovim međusobnim razlikama u udaljenosti od funkcionalnog središta Parka ili formalnoj pripadnosti užem području zaštite, povezuje ih veća ili manja uključenost u socijalno-gospodarski život Parka, što ima utjecaj na očuvanje područja Parka i provođenje koncepta održivog razvoja.

⁵ Radeljak, P., Pejnović, D. Op. cit., str. 331

Nacionalnim parkom Krka upravlja Javna ustanova u nadležnosti Ministarstva zaštite okoliša i prirode RH.⁶ Tijela Javne ustanove čine Upravno vijeće i ravnatelj, a njihove djelatnosti su zaštita, održavanje i promicanje Nacionalnog parka. Cilj djelovanja Javne ustanove je zaštita i očuvanje izvornih prirodnih dobara te nadzor nad provođenjem mjera zaštite prirode na zaštićenom području.

Nacionalni park Krka može se posjećivati tijekom cijele godine, no prilikom planiranja posjeta, treba znati da se Park prostire na velikoj površini od čak 109km² i da su pojedini lokaliteti međusobno udaljeni više kilometara i razdvojeni prirodnim barijerama. Neke je lokalitete moguće posjetiti izletničkim brodovima, a do ostalih lokacija može se doći automobilom. Vrijeme obilaska može trajati i nekoliko dana, stoga postoji mogućnost kupnje višednevne ulaznice za Park.

2.1. Turistički razvoj NP Krka

Uz Nacionalni park Plitvička jezera, područje Nacionalnog parka Krka najposjećenije je i turistički najjače vrednovano zaštićeno područje u Republici Hrvatskoj ponajprije radi vrlo širokog raspona atraktivnih prirodnih, ali i antropogenih faktora za posjetitelje, a ističu se kulturno-povijesna dobra. Turističko-geografski položaj Parka ima vrlo povoljne značajke, s obzirom na blizinu snažnog emitivnog područja obalnih destinacija Šibensko-kninske i susjednih županija, iz kojih odmorišni turisti dolaze u Park ponajviše kao jednodnevni posjetitelji. Uz cestovne prilaze službeni glavni ulazi u Park su u Skradinu, Lozovcu i Roškom slapu, a za pristup Parku važna je uloga Skradina kao terminalne luke za nautički promet, što je vrednovano uređenom marinom s više od 200 vezova.⁷

U predratnom razdoblju koje je obilježio masovni sezonski turizam duž jadranske obale, Nacionalni park Krka posjećivao je veliki broj turista-izletnika, koji je 1988. godine dostigao maksimum od 385.837 posjetitelja. Ratne posljedice relativno brzo su sanirane, s nešto manje od 100 tisuća u 1996. godini broj posjetitelja povećao se na više od 670.000 u 2005. i 2006. godini, odnosno više od 700.000 u 2007. godini.⁸ Ionako snažnom rastu broja posjetitelja nakon 2004. dodatni plus bio je dovršenje dionice autoceste A1 do Splita, s čvorovima Skradin i Šibenik važnima za pristup Parku.

⁶ Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/> (07.06.2018.)

⁷ Radelj, P., Pejnović, D. Op. cit., str. 336

⁸ Ibid., str. 337

Tako se u razdoblju 1996.-2007. godine broj posjetitelja Parka ukupno povećao 7 puta.⁹ U razdoblju od 2010. do 2017. godine Park godišnje posjeti od 900.000 do 1.000.000 posjetitelja.¹⁰

Turistička valorizacija Parka obilježena je sezonalnošću godišnjeg hoda posjetitelja s najvećim opterećenjem prostora u ljetnim mjesecima, i to u zoni Skradinskog buka i na otočiću Visovcu, te nešto manje u zoni Roškog slapa. Područja uzvodno uz rijeku Krku nastoji se posljednjih nekoliko godina jače valorizirati unutar sustava posjećivanja (zona Roškog slapa, manastir Krka), a planirano je uređenje i drugih atraktivnih lokaliteta u Parku (realizira se zona Burnum) uz otvaranje većeg broja porti za posjetitelje, što bi rasteretilo pojedina područja Parka. Sedrena slapišta Miljacka, Rošnjak, Manojlovac, Brljan i Bilušića buk u turističkom smislu su gotovo posve neiskorišteni, ponajprije zbog slabije pristupačnosti kanjonu i hidroenergetskog iskorištavanja.

2.2. Turističke atrakcije NP Krka

Od mnoštvo turističkih atrakcija na području Nacionalnog parka Krka najposjećenije su :

- Skradinski buk,
- Otok Visovac,
- Arheološki lokalitet Burnum,
- Oziđana pećina,
- Roški Slap,
- Manastir Krka,
- Manojlovački slapovi,
- Bilušića Buk,
- Edukativne staze.

Cijene ulaznica posjeta svim lokalitetima za individualne odrasle osobe od siječnja do ožujka i od studenog do prosinca su 30kn, dok su u ostalim mjesecima u godini 110kn, izuzev srpnja

⁹ Radelj, P., Pejnović, D. Op. cit., str. 337

¹⁰ Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/> (03.04.2018.)

i kolovoza kada je cijena ulaznica 200kn. Za grupu odraslih cijene ulaznica u razdoblju od siječnja do ožujka i tijekom studenog i prosinca iznose 25kn, od travnja do listopada cijene iznose 90kn, a tijekom srpnja i kolovoza 145kn.

Cijena ulaznica posjeta svim lokalitetima za individualne posjetitelje djecu (u dobi od 7 do 18 godina) od siječnja do ožujka i od studenog do prosinca su 30kn, dok su u ostalim mjesecima u godini 60kn, izuzev srpnja i kolovoza kada je cijena ulaznica 100kn. Za grupe studenata te grupe djece cijene ulaznica u razdoblju od siječnja do ožujka i tijekom studenog i prosinca iznose 20kn, od travnja do listopada iznose 30kn, a tijekom srpnja i kolovoza 60kn. Djeca do navršene sedme godine starosti imaju besplatan ulaz na sve navedene lokalitete.

Invalidi Domovinskog rata, članovi Udruge obitelji poginulih branitelja, osobe s posebnim potrebama te osobe s invaliditetom preko 50% (individualni posjetitelji ili grupa), uz predodžbenje iskaznice ostvaruju pravo na besplatan ulaz na sve lokalitete, dok studenti i članovi HPD-a i HGSS-a (individualni posjetitelji ili grupa), uz predodžbenje iskaznice, ostvaruju cijenu ulaznice iz kategorije *individualna djeca* čime ostvaruju popust od 30% na posjete svim lokalitetima.

Ulaz za grupe obuhvaća minimalno 20 ljudi uz obveznu prethodnu pismenu najavu Javnoj ustanovi Nacionalnog parka Krka, bez koje nije moguće ostvariti grupnu cijenu ulaznica na navedene lokalitete niti rezervaciju.

Javna ustanova Nacionalnog parka Krka će na zahtjev grupe izvršiti i rezervaciju dodatnih usluga (izlet brodom, zakup broda, autobusa ili mini-busa) te usluge vođenja po cijeni od 600kn za početna dva sata, dok se svaki idući sat naplaćuje 200kn. U cijenu je uključeno osiguranje posjetitelja i PDV.

Javna ustanova i njezine ispostave rade svakim radnim danom od 7:00 do 17:00 sati. Lokalitete je moguće posjetiti svakim danom od 9:00 do 18:00 sati, u zimskom razdoblju (studen, prosinac, siječanj i veljača) lokalitete je moguće posjetiti svakim danom od 9:00 do 17:00 sati. Tijekom srpnja i kolovoza svi su lokaliteti za posjetitelje otvoreni svakim danom od 9:00 do 19:30, a lokaliteti mogu biti izvanredno zatvoreni za posjetitelje zbog radova na uređenju o čemu postoje obavijesti na službenoj internet stranici Nacionalnog parka Krka.

Tijekom cijele godine za individualne posjetitelje i organizirane skupine (koje dolaze turističkim autobusima) osigurano je besplatno parkirališno mjesto.

2.2.1.Skradinski buk

Skradinski buk najpoznatiji je i najposjećeniji slap na rijeci Krki, a osim zadivljujuće ljepote sedamnaest sedrenih stepenica slapa, ovaj lokalitet krije mnogo zanimljivosti koje se mogu otkriti šetnjom poučno-pješačkom stazom dužine 1800 m.¹¹ Edukativne table uz šetnicu sadrže informacije o raznolikosti flore i faune ovog područja, ali i znanje i vrijednost očuvanja okoliša.

Slika 2. Skradinski buk

Izvor : Javna ustanova NP Krka, <http://www.npkrka.hr/stranice/skradinski-buk/> (07.06.2018.)

Turistima su posebno zanimljive vodenice iz 19. stoljeća u Skradinskom buku koje pripadaju sustavu predindustrijskih vodenih postrojenja na rijeci Krki te simboliziraju ekonomsku moć područja. Tijekom povijesti su često bile uzrok sukoba. Vodenice imaju znatno kulturno-povijesno značenje kao spomenici ruralnog graditeljstva i gospodarske prošlosti, a smatraju se etnološko-etnografskim spomenikom. U obnovljenim vodenicama prezentira se mljevenje žitarica, pranje i stupanje sukna, tkanje torba i prostirki za pod, kovanje potkova, priprema hrane u staroj kuhinji i slično.

Na području Skradinskog buka su osigurani i izleti brodom, prijevoz autobusom Lozovac-Skradinski buk, prijevoz brodom na relaciji Skradin-Skradinski buk i obratno, dok posjet Visovcu, manastiru Krka i Oziđanoj pećini nisu dostupni posjetiteljima u zimskom razdoblju (siječnju, veljači, ožujku, studenom i prosincu), a u ostalim razdobljima u godini dostupni su u vidu izleta.

¹¹ Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/stranice/skradinski-buk/> (07.06.2018.)

Obilazak Skradinskog buka (ruta Skradinski buk-Roški slap-Stinice) omogućen je kroz četiri edukativna programa – šetnje :¹²

1. Program 1 – Znanje se množi kad se dijeli – Edukativna šetnja Skradinskim bukom
 - trajanje : oko dva sata
 - ulazak : vlastitim automobilom na ulazu Lozovac (ili ulazak pješice s ulaza Lozovac pješačkom stazom dugom 875 m)
 - informacije i preporuka stručnog djelatnika Parka
 - izlazak na ulazu Lozovac.
2. Program 2 – Proširena stvarnost i potpuni doživljaj Skradinskog buka – Produžena šetnja
 - trajanje : oko četiri sata
 - ulazak : pješice od Skradinskog mosta stazom (3,5km) do Skradinskog buka
 - informacije i preporuka stručnog djelatnika Parka
 - povratak stazom do Skradina.
3. Program 3 – Povijest življenja na Roškom slapu
 - trajanje : oko dva sata
 - dolazak na Roški slap : vlastitim automobilom (iz pravca Laškovice ili Miljevaca)
 - informacije i preporuka stručnog djelatnika Parka
 - obilazak Roškog slapa i Ogrlica.
4. Program 4 – Stopama starih lugara – Aktivna šetnja kanjonom od Roškog slapa do Stinica
 - trajanje : oko 6 sati
 - dolazak na Roški slap : vlastitim automobilom (iz pravca Laškovice ili Miljevaca)
 - informacije i preporuka stručnog djelatnika Parka
 - obilazak Roškog slapa i Ogrlica
 - pješaćenje poučno-pješačkom stazom do Stinica (8,5km)
 - povratak pješice na Roški slap.

Iako brodovi Javne ustanove Nacionalnog parka Krka ne voze u zimskom periodu, na Skradinski buk se može doći i iz Skradina, šetnjom ili biciklom, sa Skradinskog mosta.

¹² Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/stranice/skradinski-buk/.html> (07.06.2018.)

Na dnu slapišta nalazi se jezero koje mnoštvo posjetitelja voli iskoristiti za kupanje tijekom toplijeg dijela godine. Preko jezera vodi mostić, s kojeg se pruža odličan pogled na prekrasnu okolnu prirodu. Uređena biciklistička i pješačka staza vodi uz rijeku pa to može biti lijep izlet i s djecom. Moguće je spojiti se na Wi-Fi Parka i besplatno preuzeti mobilnu aplikaciju *Krka National Park Tour*, koja se temelji na tehnologiji proširene stvarnosti, što posjetiteljima olakšava orijentaciju i kretanje i daje informacije o sadržajima u Parku. Najmlađi mogu preuzeti aplikaciju i interaktivnu igru *Edukativna staza znanja KrkaKids*.

2.2.2.Otok Visovac

Osim što je poznat po prekrasnoj prirodi u kojoj obitava oko 195 biljnih vrsta, otokom se kreću i zanimljive životinje od kojih su najprivlačniji paunovi koji ponosno šecu otokom raširenih repova. Otok krasi i crkva Gospe Visovačke iz 17. stoljeća te franjevački samostan Majke od Milosti u kojem se nalazi muzej otvoren za posjetitelje. U muzeju su izloženi arheološki predmeti pronađeni u okolici Visovca, vrijedne knjige, umjetničke slike te važni primjerci liturgijskih predmeta i misnoga ruha. a u samom prizemlju samostana nalazi se i mala, ali vrijedna knjižnica koja sadrži poznate hrvatske raritete, strane knjige te dosta dokumenata važnih za povijest samostana i čitave Dalmacije. Zbog izuzetne vrijednosti otok Visovac oduvijek je privlačio brojne hodočasnike koji i sada organizirano hodočaste koristeći izletničke brodove Nacionalnog parka Krka.

Za posjećivanje Visovca organizirani su izleti brodom sa Skradinskog buka, u trajanju od dva sata sa zadržavanjem od pola sata zbog razgledavanja otočića, franjevačkog samostana, crkve i muzeja. Kod izleta brodom sa Skradinskog buka do Roškog slapa (u trajanju od 4 sata) također je uključeno polusatno razgledavanje Visovca.¹³

Polazišta :

1. Skradinski buk – Visovac (vrijeme polaska po najavi)
 - razgledavanje Visovca od pola sata u pratnji informatora
2. Skradinski buk – Visovac – Roški slap (vrijeme polaska po najavi)
 - razgledavanje Visovca od pola sata u pratnji informatora
 - vožnja kanjonom Među gredama prema Roškom slapu
 - razgledavanje Roškog slapa u trajanju od sat vremena

¹³ Otok Visovac, <https://www.putovnica.net/odredista/hrvatska/np-krka/otok-visovac/> (07.06.2018.)

3. Stinice – Visovac – Remetić (vrijeme polaska po najavi)

- vožnja brodom 5 minuta te razgledavanje Visovca u trajanju od pola sata

Slika 3. Otok Visovac

Izvor : Otok Visovac, <https://www.putovnica.net/odredista/hrvatska/np-krka/otok-visovac/> (07.06.2018.)

Sva ta jedinstvenost, povijest i ljepota čine Visovac jednim od najvažnijih prirodnih i kulturnih vrijednosti Hrvatske. To je mjesto gdje kultura, religioznost i prosvjeta žive usporedno.

2.2.3. Arheološki lokalitet Burnum

Arheološki lokalitet Burnum nalazi se unutar Nacionalnog parka Krka, iznad kanjona, slapova i jezera. Od povijesnog rimskog Burnuma na terenu u Ivoševcima vide se ostaci jedinog vojnog amfiteatra na području Hrvatske, arkade (lukovi) zapovjedne zgrade u logoru i nekoliko zidova vojnog vježbališta.

Slika 4. Arheološki lokalitet Burnum

Izvor : Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/> (07.06.2018.)

Arheološke iskopine s tog lokaliteta (oružje, oruđe, predmeti za svakodnevnu upotrebu) izložene su u arheološkoj zbirci Burnum u Eko kampusu Puljane. Do Burnuma se može doći jedino cestovnim putem. Lokalitet i arheološka zbirka otvoreni su za posjetitelje tijekom cijele godine, a obilazak uključuje razgledavanje amfiteatra i vojnog logora u pratnji informatora. Za grupe je potrebna prethodna najava.

2.2.4. Ozidana pećina

Ozidana pećina je lokalitet u sklopu poučno-pješačke staze Stinice - Roški slap - Ozidana pećina. Mjesto je od izuzetne prirodne, kulturološke i povijesne vrijednosti. Arheološka istraživanja potvrdila su u pećini nazočnost svih neolitičkih kultura na jadranskom prostoru (impresso, danilske i hvarske kulture), eneolitičkih, te ranoga i srednjega brončanog doba.¹⁴ Čovjek je u pećini bio neprekidno prisutan u razdoblju od 5000 do 1500 godina prije Krista.¹⁵ U pećini je, *in situ*, uređena arheološka zbirka.

Slika 5. Ozidana pećina

Izvor : Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/> (07.06.2018.)

Ovaj pretpovijesni lokalitet nalazi se pri samom vrhu kanjona, iznad Roškog slapa, a u njemu su pronađeni brojni tragovi čovjekovog boravka (ulomci keramičkih posuda, kameni artefakti, ljudski kosturi i drugo). Ozidana pećina geološki je objekt, srednje veličine, jednostavne morfologije, tunelasta oblika, duga 59m, široka od 5 do 7m, visoka oko 2,5m, u stražnjem dijelu s dvama *dimnjacima* visokim od 8 do 10m.¹⁶ Nalazi se na lijevoj obali Krke, iznad

¹⁴ Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/stranice/ozidjana-pecina/119.html> (07.06.2018.)

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

Roškog slapa, na području Bogatića Miljevačkih, na samom vrhu kanjona, na nadmorskoj visini od 220 m, otvora okrenuta prema jugozapadu, usred dvadesetak metara visoke okomite litice, odakle se pruža pogled na duboki kanjon rijeke, u kojem se ljepotom ističu brojni slapići koji tvore niz tzv. ogrlice.¹⁷

Pećina je oblikovana naslagama konglomerata. Ulaz u špilju, dimenzija 5x2 m, vidljiv je sa suprotne strane rijeke.¹⁸ Naziv je dobila po suhozidu na ulazu nad strmom liticom. Špilja je i za najvećih kiša uglavnom suha. Od životinja u špilji borave rijetki troglobiontni, sitni paučnjaci roda *Eukoenia*, od kojih su dvije svojite poznate u Republici Hrvatskoj endemične pa se može očekivati da pronađene jedinice pripadaju jednoj od tih svojiti ili nekoj koja je nova za faunu Republike Hrvatske.¹⁹ Ova je pećina posebno popularna među speleolozima. Ulaznice za špilju mogu se dobiti na ulazu (repciji) Nacionalnog parka Krka.

2.2.5. Roški slap

Roški slap oaza je čudesne ljepote i netaknute prirode. Dugačak je oko 650 metara, najveća širina mu je oko 450 metara, a ukupna visinska razlika 22,5 m. Posebno je zanimljiv zbog niza malih kaskada zvanih ogrlice, kojima počinje sedrena barijera, a zbog povoljnog geografskog položaja, Roški slap oduvijek je bio mjesto na kojem je čovjek tražio utočište. Od pretpovijesnih vremena, kada je obitavao u Oziđanoj pećini, preko rimskog razdoblja, iz kojeg datira i most kojim je premošćena Krka, do burnoga srednjeg vijeka, koji su simbolizirale utvrde Kamičak i Rogovo, na suprotnim stranama tjesnaca Među gredama i vodenica, kao spomenika tradicijske gradnje, te naposljetku doba industrijalizacije i gradnje hidroelektrane i razvoja turizma.²⁰ Staze Roškog slapa omogućuju posjetiteljima svojevrsni susret sa poviješću. Radi se o najljepšim pješačkim stazama u Republici Hrvatskoj, opremljenim edukativnim tablama s detaljnim informacijama o posebnostima Parka. Staze vode uz močvarni kraj, zeleni Krka tjesnac Među gredama, ostatke utvrde Kamičak, pružaju spektakularan pogled na otok Visovac i stoljetnu šumu bijelog graba i hrasta medunca na Stinicama. Na stazama se nalazi deset poučnih ploča s informacijama o biljnim i životinjskim svojstama karakterističnim za područje Nacionalnog parka Krka, geološkim fenomenima i kulturno-povijesnim lokalitetima kao i desetak klupa na odmorištima.

¹⁷ Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/> (07.06.2018.)

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

Na slap osim kolnim prilazom moguće je doći organiziranim izletničkim brodovima Nacionalnog parka Krka sa Skradinskog buka. Izlet brodom od 4 sata uključuje posjet Visovcu, vožnju kanjonom Među grede, razgledavanje Roškog slapa (šetnja pješačkom stazom uz Ogrlice, razgledavanje vodenica, stupe, tkalačkog stana) u trajanju od sat vremena. Ponuda Roškog slapa uključuje i organizirani prijevoz brodom do manastira Krke i utvrda Trošenj i Nečven u trajanju od 2 sata i 30 minuta.

Slika 6. Roški slap

Izvor : Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/> (07.06.2018.)

Ulaznice u NP Krka i brodske izletničke karte za manastir Krka posjetitelji mogu dobiti na ulazu (repciji) NP Krka - Roški slap. Kreće se sa Skradinskog buka po dogovoru, a organizirane grupe po najavi.

2.2.6. Manastir Krka

Ovaj samostan duhovno je središte pravoslavnih vjernika. Uz njega se nalazi crkva, sagrađena u bizantskom stilu, a ispod crkve nalaze se starorimske katakombe, koje su otvorene za posjetitelje pod vodstvom zaposlenika nacionalnog parka. U dvorištu je zabranjeno fotografiranje. Unutar samostana nalazi se suvenirnica u kojoj se mogu pronaći vjerski predmeti, vino i ostali proizvodi koje izrađuju svećenici. U vanjskom dijelu samostana posjetitelji mogu šetati stazama koje se nalaze oko jezera.

Manastir Krka može se posjetiti organiziranim brodskim prijevozom na relaciji Roški slap – manastir Krka – srednjovjekovne utvrde Nečven i Trošenj, u trajanju od dva i pol sata, u razdoblju od travnja do listopada.

Slika 7. Manstir Krka

Izvor : Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/> (07.06.2018.)

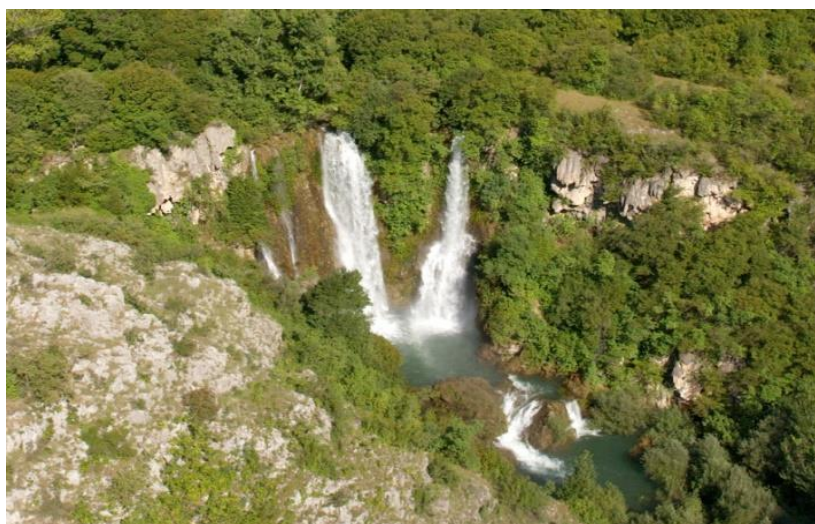
Manastir Krka može se također posjetiti i osobnim automobilom ili izletničkim autobusom iz Kistanja tijekom cijele godine. Iz Kistanja je potrebno slijediti putokaz za manastir Krka i serpentinama se spustiti do samog manastira, gdje se nalazi parkiralište. Od manastira Krka može se krenuti u polusatni obilazak poučno-pješačke staze kroz izvornu prirodu. Ulaznice se mogu dobiti na ulazu (repciji) Nacionalnog parka Krka.

2.2.7. Manojlovački slapovi

Nedaleko od arheološkog lokaliteta Burnum, na cesti Knin - Kistanje nalazi se Manojlovački slap, treći, a i najviši slap rijeke Krke koji se sastoji od niza sedrenih barijera, ukupne visine 59,6m te najveće barijere visine 32,2m. Kanjon oko slapa obrastao je bogatim submediteranskim raslinjem a uz tok rijeke nalaze se mala polja i pašnjaci. S vidikovca se pruža nenadmašan pogled na Manojlovački slap. Cijeli je dojam posebno upečatljiv u razdoblju obilnijih padalina, kada je Manojlovac prepun vode i doista ostavlja bez daha. U toplom dijelu godine suh je jer mu vodu uzima akumulacija obližnje hidroelektrane Miljacka.

Godine 2011. obnovljena je i za posjetitelje otvorena staza s vidikovcem te je otkrivena i spomen-ploča podignuta u čast austrijskom caru Franji Josipu I., koji je često posjećivao područje Manojlovačkih slapova diveći se prirodnim ljepotama područja. S prominske strane do Burnuma se može doći cestom Drniš-Okalj koja se spaja s cestom Knin-Kistanje.

Slika 8. Manojlovački slapovi

Izvor : Krka NP, <http://www.npkrka.hr/> (10.04.2018.)

Na slapu nema uređenih pješačkih staza zbog čega je njegova ljepota neoskvrnjena. Ulaznice se mogu kupiti na ulazu (repciji) Nacionalnog parka Krka.

2.2.8. Bilušića buk

Bilušića buk je prvi od sedam slapova na toku rijeke Krke, a nalazi se u kanjonu oko 16km nizvodno od izvorišta, na nadmorskoj visini 214m. Današnji izgled slapa i vodotoka izmijenjen je u četiri navrata miniranjem radi sprječavanja poplava u Kninskom polju (1834., 1895., 1953. i 1954.).²¹ Zahvatima se snizila razina vode uzvodnog toka zbog čega je presušilo Bobodolsko jezero. Iako okrnjen, slap je i danas privlačan brojnim posjetiteljima jer je jedini slap na kojem nema energetskeg iskorištavanja rijeke. Slap tvore dvije glavne stepenice i nekoliko međustepenica dužine oko 300m, s ukupnom visinskom razlikom od 22,4m, dok je širina slapa oko 100m, ali za niska vodostaja, voda se prelijeva kroz usjek širine svega tridesetak metara. Od sedrenih oblika Bilušića buk obiluje bradama i polušpiljama. Nizvodno od slapa nalaze se brojne barijere, sedrene barijere i otočići. Između sedrenih stepenica malo je jezero.²² Nizvodno od donje stepenice rijeka se širi, a tok smiruje.

²¹ Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/stranice/bilusica-buk/80.html> (07.06.2018.)

²² Ibid.

Slapište je okruženo bujnim submediteranskim raslinjem i gustim vrbicima. Uz tok rijeke nalazi se nekoliko manjih polja u kojima se sadi povrće. Od brojnih mlinova, stupa i valjavica danas su na slapu očuvana samo dva mlina i jedna valjavica.²³

Slika 9. Bilušića buk

Izvor : Krka NP, <http://www.npkrka.hr/> (10.04.2018.)

Do slapa se s bukovičke strane može doći cestom Knin-Kistanje iz smjera sela Radučića, dok se s prominske strane do slapa se može doći cestom Drniš-Okalj kraj sela Čitluk. Sredinom 2013. godine uza sam slap, sa sjeverne strane toka rijeke Krke, otvoren je novi vidikovac, s kojega se pruža pogled na Bilušića buk. Tijekom sušnijeg dijela godine, stubama se može spustiti i ispod vidikovca te se tako dodatno približiti Bilušića buku i jezercu ispred njega. Ulaznice se mogu dobiti na ulazu (repciji) Nacionalnog parka Krka.

2.2.9. Edukativne staze

Svijest o važnosti zaštite okoliša treba graditi kod najmlađih posjetitelja jer su oni najbolji promotori pozitivnih ekoloških poruka u svojoj užoj i široj okolini. Edukativni programi su brojni, a obuhvaćaju predavanja, ekološke radionice, terensku nastavu i sportske aktivnosti, a sadržajno i metodski prilagođeni su različitim uzrastima djece.

Teme se odnose na biološku raznolikost i zaštitu prirode. Programe edukacije provode djelatnici Javne ustanove Nacionalni park Krka u dogovoru s odgajateljima, učiteljima ili profesorima. Programi se održavaju tijekom čitave godine, na otvorenom ili u ispostavama Javne ustanove Nacionalnog parka Krka. Radionice, za koje se treba najaviti, traju jedan sat, a

²³ Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/stranice/bilusica-buk/80.html> (07.06.2018.)

preporučena veličina grupe je 25 učenika.²⁴ Skupina koja posjećuje Nacionalni park Krka s vodičem može imati najviše 50 učenika.²⁵ Posjet treba otkazati najmanje 24 sata prije zakazanog termina kako se ne bi naplatila puna cijena rezervirane usluge.

Slika 10. Edukativna tabla NP Krka

Izvor: Punkfer.hr, <https://punkfer.dnevnik.hr>, (07.06.2018.)

U Parku se nalaze tri poučne staze koje su dostupne za obilazak tijekom cijele godine. Obilazak traje do sat vremena, a staze su opremljene edukativnim tablama na kojima posjetitelji mogu pronaći detaljne informacije o kulturnim i povijesnim zanimljivostima te biljnom i životinjskom svijetu Parka.

²⁴ Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/edukativne-radionice-za-djecu/41.html> (07.06.2018.)

²⁵ Ibid.

3. POJAM ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA

Pojam održivog razvoja po prvi se puta spominje u njemačkom šumarstvu, a usko je povezan s imenima H. C. Von Carlovitza (1713.) i L. Hartiga (1804.) te govori o trajnom očuvanju šumskog fonda za buduće naraštaje.²⁶ Tek se početkom 70-ih godina prošloga stoljeća počelo aktivnije razmišljati o okolišu i njegovom očuvanju, kada su ekonomisti okupljeni oko tzv. Rimskog kluba upozoravali na postojanje granica ekonomskog rasta koji se temelji na iskorištavanju neobnovljivih prirodnih izvora te na postojanje raznih vrsta onečišćenja tla, rijeka i zraka ponajprije kao izravnih posljedica industrijskog razvoja i uporabe novih tehnologija.

Ideja o održivom razvoju prvi je puta spominjana 1972. godine na I. konferenciji UN-a o zaštiti okoliša u Stockholmu, na kojoj je sudjelovalo 113 država i oko 400 raznih organizacija. Ideja se spominje u dokumentu *World Conservation Strategy* koji su donijele tri međunarodne nevladine organizacije (NVO) koji se bavio ekološkom održivosti i očuvanjem resursa. Početkom 80-ih, u okviru UN-a utemeljena je Svjetska komisija za okoliš i razvoj (WCED), poznata i kao Brundtlandina komisija (nazvana prema tadašnjoj predsjednici norveške vlade koja je bila na čelu WCED-a) čiji je cilj djelovanja bilo definiranje dugoročne strategije razvoja i zaštite okoliša. Godine 1987. Komisija je publicirala izvješće *Our Common Future (Naša zajednička budućnost)* u kojem je ukazano na dalekosežne posljedice koje na okoliš imaju nekontroliran ekonomski i populacijski rast te je iznesena potreba za definiranjem koncepta održivog razvoja. Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnje generacije, ne ugrožavajući budućnost sljedećih generacija, uz poštivanje socijalne jednakosti i pravičnosti. Tri su načela održivog razvoja :²⁷

- gospodarska učinkovitost,
- socijalni napredak,
- odgovornost prema okolišu.

Na II. konferenciji UN-a o okolišu i razvoju, održanoj u lipnju 1992. godine u Rio de Janeiru, svjetski lideri prihvatili su preporuke Brundtlandine komisije, a rezultati Konferencije bili su :²⁸

- Deklaracija o okolišu i razvoju (Rio deklaracija),
- Agenda 21 (Akcijski plan održivog razvoja za XXI. stoljeće).

²⁶ Kunst, I. : *Hrvatski turizam i EU integracije : prilog razvojnoj održivosti*, Naklada Jesenski i Turk, Institut za turizam, 2012., str. 24

²⁷ Ibid., str. 33

²⁸ Ibid., str. 35

Poznati program Agenda 21 se ne ograničava na isključivo načelo očuvanja okoliša, nego veliku pozornost pridaje političkim, ekonomskim i financijskim pitanjima održivog razvoja. U Rio deklaraciji definiran je pojam održivog razvoja, a utemeljena je komisija za održivi razvoj, tijelo UN-a zaduženo za praćenje svih učinaka aktivnosti razvoja koje se provode.

U kolovozu 2002. godine održan je Svjetski sastanak na vrhu o održivom razvoju u Johannesburgu poznat pod nazivom Rio +10 gdje su prezentirani i analizirani svi postignuti rezultati u zaštiti okoliša te usvojena dva ključna dokumenta, Deklaracija iz Johannesburga (ukazuje na sve aktivnosti učinjene od Ria do Johannesburga, upozorava na aktualne izazove, izražava prednost održivom razvoju, naglašava važnost multilaterale te nužnost djelovanja) i Lokalni plan za XXI. stoljeće (teži usklađivanju lokalnog društvenog i gospodarskog razvitka).

U lipnju 2012. godine u Rio de Janeiru održana je konferencija pod nazivom Rio +20 čiji je cilj bio osigurati novo političko opredjeljenje za održivi razvoj te procijeniti napredak i eventualne nedostatke u provedbi rezultata glavnih samita o održivom razvoju. Na konferenciji se fokusiralo na zelena gospodarstva u kontekstu održivog razvoja, iskorjenjivanje siromaštva i institucionalni okvir za održivi razvoj. Godine 2003. je na Karlovom sveučilištu u Pragu donesena Praška deklaracija u kojoj se zagovara potreba da se obrazovanje o okolišu uvede kao obavezno u sve obrazovne profile svih sveučilišta Europe čime bi svaki akademski građanin Europe prošao barem jednosemestralni tečaj vezan za odnos čovjeka i okoliša s ciljem znatnijeg napretka u očuvanju okoliša za buduće generacije. Ujedinjeni narodi su prepoznajući nedovoljno obrazovanje kao temeljni problem budućnosti očuvanja okoliša razdoblje od 2005. do 2014. godine proglasili Desetljećem obrazovanja za održivi razvoj.

S ciljem boljeg shvaćanja i razumijevanja održivog razvoja turizma, potrebno je napomenuti kako se pod održivim razvojem turizma smatra razvoj u kojem su procesi promjena, upotrebe prirodnih resursa, smjer intervencija, tehnološki razvoj i institucionalne promjene koje se provode, u skladu s potrebama današnjih i budućih generacija. Koncept održivog razvoja počiva na zadovoljenju potreba sadašnjih, ali posebice i budućih naraštaja, kako bi svi resursi ostali očuvani. Trendovi modernog doba kao što su snažna industrijalizacija, globalizacija, korištenje suvremene tehnologije i inovacija te nagli rast populacije stvorili su velik pritisak na ionako opterećene kapacitete zemlje. Problemi okoliša i njegova zagađenja od lokalnih problema postaju globalni, stoga je vrlo važno posvetiti pažnju istraživanju daljnjih mogućnosti rješavanja navedenih problema.

Ciljevi održivog razvoja turizma koji proizlaze iz općih ciljeva održivog razvoja podrazumijevaju :²⁹

- uravnotežen i pravedan gospodarski razvoj održiv u dužem vremenskom razdoblju uz smanjenje siromaštva kroz osnaživanje siromašnih i osiguranje njihovog boljeg pristupa egzistencijalnim sredstvima i uslugama,
- sudjelovanje svih zainteresiranih strana u procesu odlučivanja uz promociju dijaloga i postizanje povjerenja s ciljem razvoja društvenog kapitala,
- pažljivo upravljanje neobnovljivim resursima te njihovo očuvanje,
- racionalna upotreba energije i prirodnih izvora i smanjivanje otpada, učinkovito sprječavanje i kontrola zagađenja te minimaliziranje ekoloških rizika i unaprjeđenje sustava obrazovanja i zdravstva s ciljem kvalitetnijeg života te ravnopravnosti spolova,
- zaštita kulturnih identiteta, tradicije i nasljeđa.

Turizam i održivi razvoj su u međuovisnosti. Konceptija održivog razvoja turizma podrazumijeva zaštitu i održivost svih turističkih resursa, a temelji se na zadovoljenju potreba budućih generacija. Geografska lokacija Republike Hrvatske sa svim prirodnim ljepotama i kulturno-povijesnim znamenitostima, izuzetno je atraktivna za razvoj turizma. Upravo je geografski položaj Republike Hrvatske, u samom centru Europe i Mediterana, jedan od osnovnih čimbenika pri odabiru turističke destinacije i posjeta turista Republici Hrvatskoj, stoga i masovnost turista za vrijeme turističke sezone i posezone, uzrokuje velike prijetnje i opasnosti za očuvanje okoliša, prirodnih ljepota i atrakcija Republike Hrvatske.

Pod održivim razvojem u turizmu podrazumijeva se također sposobnost turističke destinacije da ostane u ravnoteži s okruženjem, odnosno sposobnost da ostane konkurentan na tržištu usprkos pojavi novih i manje posjećenih destinacija te da privuče podjednako posjetitelje koji se vraćaju i one koji dolaze prvi puta.³⁰ Konceptom održivog razvoja u turizmu nastoje se povećati pozitivni učinci turizma za lokalnu zajednicu, ali i za cjelokupno nacionalno gospodarstvo. Cilj koncepta održivog razvoja je umanjiti negativne posljedice za okoliš, društvo i ekonomiju koje nastaju kao rezultat velikog broja turista u određeno doba godine na

²⁹ Vukonić, B. : *Turizam : budućnost mnogih iluzija*, Visoka poslovna škola za turistički i hotelski menadžment Utilus, Plejada, Zagreb, 2010., str. 30

³⁰ Bučar, D., Škorić, S., Prebežac, D. : *Pravila ponašanja u turizmu i njihov utjecaj na održivi turizam*, Acta Turistica, Vol. 22, No. 2, str. 221

relativno manje prostorne jedinice turističke destinacije pri čemu dolazi do preopterećenja područja.

Tri su temeljna zahtjeva koja odgovorni održivi turizam treba zadovoljiti :³¹

- ekološka svjesnost, edukacija, informacije i etika,
- sudjelovanje interesnih skupina, njihova međusobna suradnja, konsenzus i jasno vodstvo sa definiranom vizijom,
- zadovoljstvo turista koji posjećuju destinaciju.

Pridržavajući se navedenih načela, nužno je da održivi turizam turistu pruži visoki stupanj zadovoljstva, no neophodno je razvijati svijest turista o održivosti turizma i poticati turiste da međusobno promiču koncepciju održivog turizma.

3.1. Turistička politika održivog razvoja turizma

Turistička politika je dio ekonomske politike određene zemlje, a podrazumijeva način na koji se država odnosi prema turizmu te u kakvoj su oni međusobnoj vezi.³² Postoji puno definicija turističke politike, ali samu konkretnu definiciju teško je definirati zbog toga što postoje različiti uvjeti razvoja turizma u različitim državama. Turistička politika je aktivnost države u turističkim zemljama čiji je temeljni cilj osigurati optimalan turistički razvoj i profitabilnost turističkog sektora kroz duže razdoblje. Turistička politika također je skup pravila, smjernica, direktiva i razvojnih te promocijskih ciljeva i strategija pomoću kojih se daje okvir da se individualnim i kolektivnim odredbama utječe na dugoročan razvoj turizma i na druge aktivnosti unutar destinacije.³³

Turistička politika skup je smišljenih i koordiniranih akcija različitih organizacija i asocijacija uključenih u stvaranje turističkog proizvoda usmjerenih na postizanje odgovarajućih učinaka.³⁴ To je oblik državne intervencije u područje turizma.

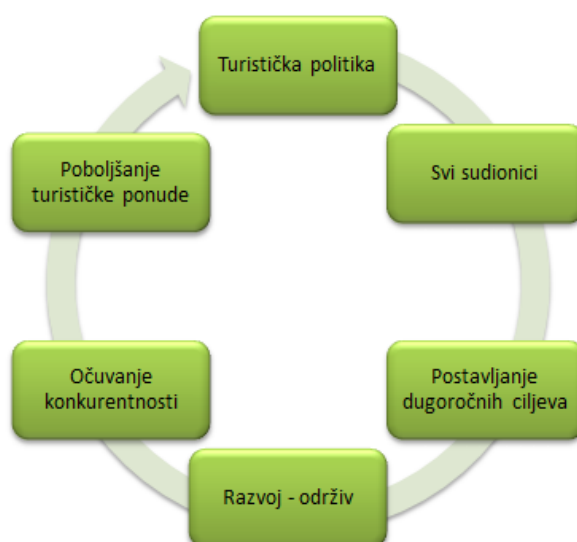
³¹ Vukonić, B. : op.cit.,str. 37

³² Ibid., str. 40

³³ Keller, P. : *Future – Oriented Tourism Policy*, Congress, Portorož, AIEST, St. Gallen, Švicarska, 1999., str. 13

³⁴ Ibid., str. 15

Grafikon 1. Temeljne odrednice sustava razvoja turističke politike

Izvor : izrada autora prema Blažević, B. : *Turizam u gospodarskom sustavu*, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Opatija, 2007., str. 18

Primjenom načela turističke politike određuju se pravila i postupci kojih se treba pridržavati prilikom kreiranja turističke ponude Republike Hrvatske. Hrvatska turistička politika trebala bi se temeljiti na razvoju i unaprjeđenju turizma Republike Hrvatske, s ciljem održavanja konkurentnosti turističke ponude prema konkurentnim destinacijama u neposrednoj blizini te ostvarivanje ekonomskih te neekonomskih ciljeva.

Ciljevi turističke politike podrazumijevaju :³⁵

- osiguravanje uvjeta za dinamičan razvoj i konkurentnost turizma na turističkom tržištu,
- optimalno zadovoljenje turističkih potreba,
- zaštitu turističkih resursa i održivi razvoj,
- osiguranje uvjeta za profitabilno poslovanje poslovnih subjekata u turizmu.

Važno je istaknuti kako turistička politika treba uključiti sve sudionike koji kreiraju turističku ponudu i treba postaviti dugoročne ciljeve koji će osigurati dugoročan održivi razvoj s ciljem očuvanja konkurentnosti i poboljšanja turističke ponude kao okosnice razvoja turizma Republike Hrvatske.

³⁵ Blažević, B. : *Turizam u gospodarskom sustavu*, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Opatija, 2007., str. 26

U održivom razvoju turizma važnu ulogu ima država koja treba :³⁶

- učiniti turističku ponudu i zaštitu okoliša primarnim dijelom ekonomske politike,
- postaviti ciljeve održivog razvoja u svim djelatnostima,
- osmisliti propise i poticaje za održivi razvoj turizma,
- uvesti i provoditi poreze za zaštitu okoliša (tzv. *zelene poreze*),
- kao krajnju aktivnost razvijati mehanizam potpore malom i srednjem poduzetništvu za primjenu načela održivosti u ostvarivanju poduzetničkih projekata

Mjere nove turističke politike održivog razvoja turizma Republike Hrvatske su :³⁷

- Usklađivanje, redefiniranje i provedba zakonskih i drugih pravnih normi – kvalitetan održivi razvoj turizma na cjelokupnom području Republike Hrvatske korištenjem prostora, prodajom turističkih resursa i slično.
- Zakonske odrednice – razvoj monetarno-kreditne politike u turizmu, porezne politike, politike investicija, kupoprodaje nekretnina, politike zapošljavanja, mjere ekonomskog poticaja sa dugoročnosti kao zajedničkim čimbenikom svih navedenih mjera.
- Članstvo u Europskoj uniji – trebalo bi uvesti jedinstvenu valutu (euro) i iskoristiti uvođenje valute, uvesti strožu zaštitu turista, bolju povezanost s ostalim članicama Unije, privući nove izvore kapitala za ulaganje i slično.
- Razvoj specifičnih oblika turizma – treba poticati razvoj onih vrsta turizma koje imaju komparativnu i konkurentsku prednost (nautički turizam, kulturni turizam i drugo), čime bi se smanjila sezonalnost turizma kao najveći problem razvoja turizma Republike Hrvatske.
- Razvoj malog i srednjeg poduzetništva – turističku politiku treba usmjeriti prema privatnom sektoru.
- Prostorno planiranje – u planiranje treba uključiti sve zainteresirane subjekte, posebno lokalno stanovništvo pojedinog područja zbog racionalnog korištenja i zaštite prostornih resursa.

³⁶ Blažević, B. Op. cit., str. 28

³⁷ Ibid., str. 31

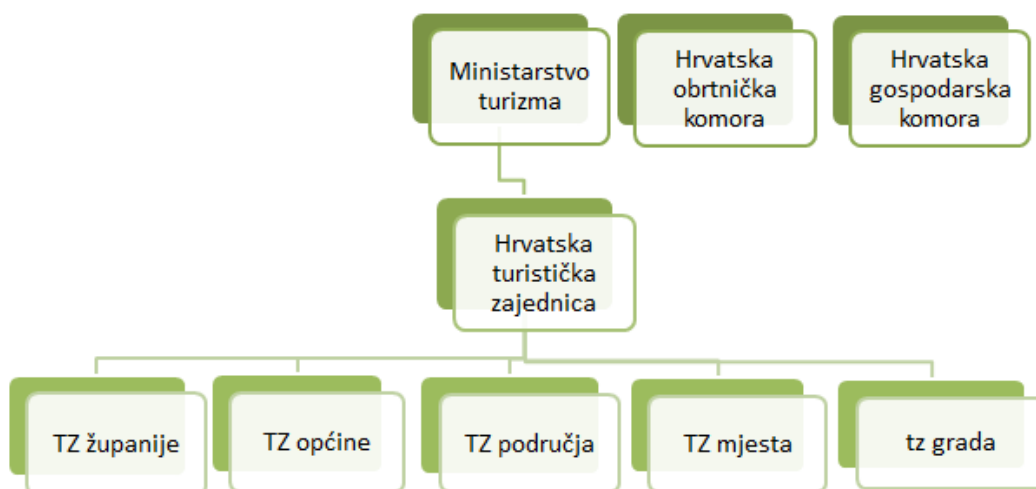
- Trendovi turističke potražnje – treba iskoristiti postojeće te uključiti potencijalne trendove u buduću turističku ponudu.
- Menadžment destinacije – treba kontinuirano pratiti nove trendove i promjene u turističkoj ponudi i potražnji te stvoriti ponudu koja će garantirati konkurentnost uz ostvarenje zadovoljstva gosta kao osnovnog prioriteta (*value for money, time for money*).
- Negativni utjecaji – treba uključiti turizam u sadašnjost i budućnost, posebice ekologije i sociokulturne sfere.
- Glavni negativni utjecaji – treba stvoriti konkretne mjere koje će djelovati protiv glavnih negativnih utjecaja na turizam, a to su terorizam, globalno zatopljenje, posljedice ekonomske krize i recesije.

Dugoročna razvojna strategija hrvatskog turizma također je jedna od mjera nove turističke politike održivog razvoja turizma u Republici Hrvatskoj. Turizam je jedan od najvažnijih pokretača razvoja gospodarstva u Republici Hrvatskoj, a Hrvatska ima vrlo atraktivan turistički potencijal koji se može i mora intenzivnije valorizirati.

3.2. Nositelji vlasti Republike Hrvatske zaduženi za održivost razvoja turizma

U kreiranju turističke politike koja bi se temeljila na održivom razvoju trebali bi sudjelovati predstavnici javnih sektora, turističkih agencija, ostali gospodarski subjekti u turizmu, te stanovništvo.

Grafikon 2. Prikaz nositelja vlasti

Izvor : Izrada autora prema Blažević, B. : *Turizam u gospodarskom sustavu*, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Opatija, 2007., str. 33

Svi navedeni sudionici trebali bi sudjelovati u turističkoj politici, a polazna stavka trebalo bi biti lokalno stanovništvo koje bi, u najvećoj mogućoj mjeri, trebalo sudjelovati u tom procesu, što donosi boljitak za državu, turističku destinaciju, ali i za njih same u vidu zapošljavanja. Posebno je bitna potpora državne i zakonodavne vlasti kako bi iskoristili resurse i znanje te u suradnji sa obrtničkom i gospodarskom komorom doprinijeli razvoju politike i strategije održivog razvoja turizma.

3.3. Načela i faze planiranja održivog razvoja turizma

Planiranje se najčešće definira kao proces utvrđivanja odgovarajućih budućih aktivnosti u spektru više mogućnosti. Samo planiranje nastalo je kao posljedica sve veće čovjekove svijesti o potrebi sazrijevanja vlastitog života. Planiranje se temelji na budućnosti, a odnosi se na željene promjene i poboljšanja. Do potreba za planiranjem u turizmu dolazi jer je turizam heterogen i kompleksan. Turističke potrebe u kojima sudjeluje sve više ljudi se mogu zadovoljiti samo ako postoji dobra korelacija i komunikacija između svih pružatelja usluga, što se postiže dobrim i kvalitetnim turističkim planiranjem. Planiranje u turizmu obuhvaća planiranje turističkih i drugih prostornih resursa te demografskih i socioloških preduvjeta za razvoj turizma. Bitno je također i planiranje turističke potražnje i potrošnje, turističke infrastrukture te elemenata koji direktno ili indirektno sudjeluju u realizaciji potrošnje. Jedan od glavnih ciljeva planiranja u turizmu je razvitak održivog razvoja turizma na način da se

uspostavi upravljanje prirodnim i kulturnim resursima koje će omogućiti njihovo korištenje u sadašnjosti i budućnosti. Druga važna odrednica je optimalno korištenje resursa, ravnoteža ekonomskih i socijalnih koristi, te zaštite okoliša i pravedna raspodjela dohotka.³⁸

U turizmu se razlikuje 12 temeljnih načela u planiranju koja se odnose na :³⁹

- načelo kontinuiteta i fleksibilnosti,
- načelo sustavnosti i načelo analitičnosti (proces koji zahtjeva prethodnu analitiku analizu svih elemenata turističkog razvoja),
- načelo integriranosti i načelo zajedništva i usklađenosti,
- načelo implementacije, odnosno mogućnosti provedbe,
- načelo usmjerenosti ka održivom razvoju i zaštiti okoliša, zbog toga što turizam ovisi o vitalnosti resursa.

Kako bi se planiranje za potrebe održivosti turizma u potpunosti provelo, nužno je pridržavati se svih navedenih načela koja dovode do održivog razvoja.

Faze planiranja u turizmu za potrebe održivosti su :⁴⁰

- Pripremna faza planiranja – evaulacija resursa i turističkih kapaciteta, pri čemu se izvodi prethodna studija razvoja.
- Utvrđivanje ciljeva turističkog razvoja – utvrđivanje ciljeva temeljenih na koncepciji održivog razvoja (ekološki, sociokulturni i ekonomski).
- Istraživanje i evaluacija – elementi obilježja okoliša, turističkih resursa i atraktivnosti, postojeći kapaciteti i kvaliteta, postojeće i potencijalno tržište, prometna infrastruktura, razvojni planovi, ljudski potencijali.
- Analiza i sinteza podataka – istražiti i analizirati sve segmente turističkog tržišta.
- Formuliranje preporuka – preporuke i smjernice za poboljšanje.
- Implementacija i provođenje plana – najvažnija faza u kojoj je menadžment zadužen za provođenje na svim razinama planiranja.

³⁸ Vukonić, B., Keča, K. : *Turizam i razvoj : pojam, načela i postupci*, Mikrorad d.o.o., Zagreb, 2001., str. 195

³⁹ Vukonić, B., Keča, K. Op. cit., str. 197

⁴⁰ Bartoluci, M. : *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva – turistička politika, razvoj i poduzetništvo u turizmu*, Školska knjiga, Zagreb, 2013., str. 412

Kada se govori o predviđanju budućnosti turizma, predviđaju se perspektive razvoja turizma u određenom budućem vremenskom razdoblju. Turizam budućnosti neće biti jednak današnjem turizmu, stoga je potrebno dobro i promišljeno planiranje temeljeno na održivosti i razvoju koji će koristiti svima danas, sutra i u budućnosti.

3.4.Strateški dokumenti održivog razvoja turizma u Republici Hrvatskoj

Dokumenti razvoja, planiranja te održivosti turizma Republike Hrvatske su :⁴¹

- Razvojna strategija hrvatskog turizma – Institut za turizam (1993.)
- Glavni turistički plan Hrvatske – Horwath Consulting i Institut za turizam (1993.)
- Konceptija dugoročnog razvoja hrvatskog turizma 2001. – THR Barcelona i Horwath consulting (2000.)
- Hrvatska u 21. stoljeću : turizam i razvoj – strategija razvoja hrvatskog turizma do 2010. godine – Institut za turizam (2003.)
- Strategija razvoja hrvatskog turizma 2010. – McKinsey (2003.)
- Strategija razvoja hrvatskog turizma do 2010. – MINT, Vlada RH (2003.)
- Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine - MINT, Vlada RH, (2013.)

Strategija razvoja hrvatskog turizma do 2010. godine obuhvaća deset strateških ciljeva sa mjerama za implementaciju, od kojih se na održivi razvoj turizma odnosi sljedeće :⁴²

- donošenje prostornog plana razvoja hrvatskog turizma i zaštita vrijednosti prostora i unaprjeđenje okoliša,
- edukacija menadžmenta i zaposlenih u turizmu te podizanje kvalitete osnovnih i komplementarnih smještajnih kapaciteta,
- efikasnija distribucija i korištenje suvremenih trendova komunikacije i marketinga.

Strateške dokumente potrebno je pratiti ali isto tako potrebno je raditi na implementaciji novih rješenja i planova kako bi imali smjernice za budući razvoj i napredak. U Strategiji razvoja

⁴¹ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, <http://www.mint.hr/> (07.06.2018.)

⁴² Ibid.

hrvatskog turizma do 2010. godine postojala su načela koja su se u određenoj mjeri odnosila i temeljila na koncepciji održivosti hrvatskog turizma.

3.4.1.Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine

Sabor Republike Hrvatske je u travnju 2014. godine usvojio Strategiju razvoja hrvatskog turizma do 2020. godine kao krovni dokument hrvatskog turizma koji treba biti putokaz i otvoriti novi prostor za razvoj turizma Republike Hrvatske u budućnosti. Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. sastoji se od analize ključnih pokazatelja dostignutog razvoja, pregledava razvojna ograničenja i razvojne mogućnosti koje se ostvaruju putem razvojnih trendova u globalnom okruženju te prepoznaje ključne činitelje uspjeha na koje se Hrvatska turistička politika mora usredotočiti u razdoblju do 2020. godine.

Ministarstvo turizma je glavni nositelj provođenja navedene Strategije te je u skladu s time nužno dodatno osposobiti Službu za strateško planiranje, konkurentnost i održivi razvoj koja djeluje u sastavu Uprave za razvoj i konkurentnost turizma, kako bi mogla na višoj i konkurentnijoj razini preuzeti odgovornost za koordiniranje brojnih aktivnosti i sudionika koji sudjeluju u provedbi pojedinih zaključaka Strategije. Posebna pažnja posvećuje se ekološkoj održivosti (devastiranim područjima, ograničavanju gradnje u zaštićenim i prostorima s ograničenom dostupnosti vode i slično).

Globalni tržišni trendovi na kojima bi se trebao kapitalizirati hrvatski turizam do 2020. godine su :⁴³

- otvaranje novih tržišta,
- razvoj proizvoda,
- zauzimanje okolišno odgovorne pozicije,
- razvoj novih komunikacijskih i prodajnih vještina,
- razvoj novih poslovnih i prodavačkih vještina.

Razvoj turizma u Republici Hrvatskoj treba se i dalje temeljiti na unapređenju zaštite okoliša, očuvanju kvalitete prirodnih resursa te odgovornom i održivom upravljanju razvojem sadržaja turističke ponude.⁴⁴

⁴³ Vlada Republike Hrvatske : *Strategija razvoja turizma do 2020.*, Zagreb, 2013., str. 5

Uvođenje tzv. *zelenih koncepata* na svim organizacijskim razinama poslovanja otvara mogućnosti održivog razvoja turizma te sukladnog tržišnog pozicioniranja. Poželjan razvoj hrvatskog turizma podrazumijeva upravljanje ekonomskim i socijalnim resursima uz rast blagostanja, očuvanje kulturno-povijesnog integriteta i vitalnih ekoloških sustava te biološke raznolikosti.

3.4.2. Agenda 21

Agenda 21 (Agenda za 21. stoljeće) je program mjera koji je donesen na konferenciji UN-a pod nazivom *Environment and Development* u Rio de Janeiru 1992. godine, a ratificirale su ga čak 82 države diljem svijeta. Kao i ostale gospodarske grane, turizam doprinosi trošenju resursa i stvaranju otpada i na ekološkom, kulturnom i socijalnom području te donosi brojne prednosti i nedostatke. Agenda 21 važan je dokument za održivi razvoj turizma, a stavlja poseban naglasak na to da je održivi turistički razvoj od velikog značenja za sve zemlje svijeta, pa tako i Republiku Hrvatsku, a posebno za otočne države koje su u razvoju.⁴⁵ Kako bi se olakšao razvoj održivog turizma državama koje su u razvoju nužna je međunarodna suradnja. Nužno je u sve aspekte turizma etablirati mjere ekološke zaštite koje su potrebne za dugoročni razvoj i opstojnost turizma čime bi se stanje globalnog, ali i hrvatskog turizma uvelike poboljšalo i koncentriralo na održivi razvoj još dugi niz godina.

⁴⁴ Vlada Republike Hrvatske : op.cit., str. 8

⁴⁵ Muller, H. : *Turizam i ekologija – povezanost i područja djelovanja*, Masmedia d.o.o., Zagreb, 2004., str. 216

4. EUROPSKA UNIJA I ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA

Glavni cilj politike vezan uz korištenje sredstava iz strukturnih i investicijskih fondova EU je dovesti Hrvatsku do održivog razvoja i uravnoteženog gospodarskog rasta.⁴⁶ Za ostvarivanje ovog cilja, Republici Hrvatskoj su na raspolaganju sljedeći strukturni i investicijski fondovi Europske unije :⁴⁷

- Europski fond za regionalni razvoj (ERDF),
- Europski socijalni fond (ESF),
- Kohezijski fond (CF),
- Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EARDF),
- Europski pomorski i ribarski fond (EMFF).

Osnova za korištenje fondova su izrađeni strateški i programski dokumenti kojima se utvrđuju nacionalni razvoj i ciljevi, prioriteta područja ulaganja, financijske alokacije te odgovorna tijela za upravljanje EU fondovima.

Republici Hrvatskoj ukupno na raspolaganju stoji preko deset milijardi eura, a većina sredstava namjerava se usmjeriti na razvoj slabije razvijenih regija Republike Hrvatske.⁴⁸ Europski socijalni fond potiče i financira projekt *Turizam za sve* koji teži cilju promicanja uključivanja ranjivih skupina na tržište rada i njihovo socijalno uključivanje te borbi protiv svih oblika diskriminacije. Potencijalni dodatni projekti za apliciranje na fondove su *Razvoj hostelske mreže u Hrvatskoj* i *Aktivno starenje – turizam za umirovljenike*, *Program jačanja konkurentnosti ljudskih potencijala u turizmu* te projekti *Regionalni centar kompetencija za turizam i ugostiteljstvo Zabok*, *Centar kompetencija pri HGK*, *Eno-gastro akademija Rovinj* i *CapTure*.⁴⁹

Cilj potencijalnih projekata je osnaživanje postojeće turističke ponude i usmjeravanje na pojedine ciljne skupine turističke potražnje te potaknuti cjeloživotno učenje u svrhu pružanja što kvalitetnijih usluga.

⁴⁶ Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU : *Mogućnosti financiranja iz EU fondova u razdoblju od 2014. do 2020.* , Godišnja konferencija MRRFEU : Ususret EU fondovima, Zagreb, 2013., str. 3

⁴⁷ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske : *Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine – provedba mjera turističke politike*, Zagreb, 2014., str. 21

⁴⁸ Ibid., str. 24

⁴⁹ Ibid., str. 25

Ulaskom Republike Hrvatske u Uniju ona je postala dio europskog turističkog tržišta što je velik korak za turizam koji mora zadržati svoj identitet, autohtonost i posebnost. Procesi europskih integracija važna su platforma za generiranje sinergijskih učinaka nastalih kao posljedica liberalizacije kretanja ljudi, robe, usluga i kapitala te stvaranja jedinstvenog tržišta Unije. Među najvećim dostignućima europskih integracija je stvaranje jedinstvenog tržišta Unije temeljenog na liberalizaciji međunarodne razmjene koja omogućuje otklanjanje svih tehničkih, pravnih i birokratskih prepreka u intraregionalnom poslovanju čime se stvaraju pretpostavke nužne za ujedinjenje turističkog tržišta Unije.

5. MASOVNI TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA NP KRKA

Danas veliki broj turista u Republiku Hrvatsku dolazi upravo zahvaljujući očuvanom okolišu. Netaknuta priroda i zelena područja velika su komparativna prednost Republike Hrvatske koja se može pretvoriti u profit. Današnji turistički trendovi sve više uključuju razvoj specifičnih oblika turizma kao što su eko turizam, agro turizam, ruralni turizam, seoski turizam, robinzonski turizam i slično. O brojnosti turista koji posjećuju određene prostore ovisit će i intenzitet negativnih učinaka na okoliš koji se manifestiraju u smanjenju kvalitete zraka, vode, povećanju buke, promjeni izgleda krajolika, povećanju urbanizacije, oštećenju flore i faune, i slično. Masovnost turizma uvjetovana je ponajprije sezonalnošću hrvatskog turizma, a ostavlja velike neželjene posljedice po okoliš, a tako je i na području Nacionalnog parka Krka kojeg svake godine posjeti oko 1.000.000 turista, od čega oko 30-35% njih u razdoblju od lipnja do rujna.⁵⁰ Uslijed masovnosti dolazi do devastacije prirodnog okružja, zagađenja voda, tla i slično na području Parka.

S obzirom na dobru prometnu povezanost s gradovima i turističkim područjem na jadranskoj obali te na dobru pristupačnost brzim cestama iz daljih emitivnih središta, Nacionalni park Krka planiran je kao odredište namijenjeno ponajprije izletničkom turizmu, pa je isključena gradnja turističkog smještaja na području Parka, što dodatno pojačava ionako veliku frekventnost područja.

Za niz slapova Skradinskoga buka, najvrjednijeg područja Krke, izrađen je u sklopu Razvojnoga prostornog plana NP Krka i detaljni plan uređenja kojim su uklonjene ili ograničene sve aktivnosti što bi mogle narušiti krhki ekosustav slapova, pa je ograničenje postavljeno čak i na plivanje. Uočeno je da zbog hidrocentrale velik dio Skradinskoga buka ostaje bez vode, a to uzrokuje propadanje sedrenih barijera koje tvore temeljni prirodni fenomen Nacionalnoga parka Krka.⁵¹ Postoji preporuka nadležnih institucija da se što prije obustavi rad te centrale, odnosno oduzimanje vode slapovima prilagodi propisivanjem minimalnog protoka.

U područjima izvan zone temeljnog fenomena odvijaju se sportsko-rekreativni sadržaji poput vodenih sportova i marine na Prokljanskom jezeru, povezanom sa Šibenskim zaljevom i Jadranskim morem. U Skradinu, jedinom gradu na rijeci Krki, Planom se predviđa smještaj

⁵⁰ Šimunić-Buršić, M., Obad-Ščitaroci, M. : *Prostorni planovi nacionalnih parkova Ante Marinovića-Uzelca*, Prostor, 2 (46), 21 (2013), str. 263

⁵¹ Šimunić-Buršić, M., Obad-Ščitaroci, M. Op. cit., str. 264

upravnih funkcija parka i razvoj turizma, a posebno se ističe prijedlog plana posjećivanja koji planira kružnu turističku cestu oko parka s ciljem prezentacije cjeline nacionalnog parka posjetiteljima i time rasterećenja lokaliteta Skradinski buk koji je najviše izložen prostor Parka masovnosti i devastaciji okoliša.

Na području Nacionalnog parka Krka pojedina uža područja, najvrjedniji spomenici prirode i kulture, stavljeni su pod odgovarajuću zaštitu. Preporuka da se rad hidrocentrale prilagodi protoku vode te tijekom vremena i njen rad zaustavi zbog ugrožavanja osjetljivog ekosustava slapišta, bila je vrlo progresivna u doba donošenja planova jer je pretpostavljala mjere zaštite ekonomskoj iskoristivosti.⁵²

Prednost Nacionalnog parka Krka je prostorna razgranatost i dobra umreženost cesta. Osim triju prijelaza preko Krke, brojna naselja uz Park povezuju prometnice, što, uz kvalitetnu signalizaciju, omogućuje širenje novih posjetiteljskih sadržaja. Godine 2016. zabilježen je porast zanimanja za Visovac za 29%, Roški slap 30% i 31% za manastir Krka, Burnum i Eko kampus Puljane. Radi optimalnog protoka posjetitelja i kontrole njihova zadržavanja u Parku u tijeku je realizacija nekoliko projekata, od kojih bi prvi bio uređenje pristaništa za brodove u Skradinu koji bi trebao biti realiziran do ljeta 2018. godine, zatim uređenje nekoliko ulaza u Park :

- Laškovice,
- Eko kampusa Puljane i Lozovca,
- glavnog kopnenog ulaza u Park.

Cilj uređenja staza je omogućiti posjetiteljima da prilikom obilaska Parka optimalno mogu raspodijeliti svoje vrijeme i uživati u bogatoj ponudi lokalnih gospodarstvenika. Cilj upravljanja Parkom svakako je održivi razvoj gdje je uz zaštitu prirode lokalnoj zajednici omogućen rast i razvoj. Prosperiranje krajeva uz Krku zaustavit će depopulaciju područja i omogućiti učinkovito korištenje dobara.

Važno je naglasiti kako je temelj turizma suživot prirode i života čovjeka. Održivi razvoj turizma doprinosi funkcionalnosti i opstanku specifičnih oblika turizma i iz toga razloga treba postati razvojni prioritet. Svaka lokalna jedinica, grad, županija i naselje u svojim razvojnim planovima treba razmatrati održivost jer održivi razvoj i netaknuta priroda mogu biti inicijalni

⁵² Šimunić-Buršić, M., Obad-Ščitaroci, M. Op. cit., str. 267

pokretači za razvoj turizma diljem Republike Hrvatske jer veliki broj gostiju traži mirna i skrovita mjesta, nepoznate i netaknute krajeve, kako bi što bolje upoznali kulturu i običaje stanovništva i lokalnu kulturno-povijesnu baštinu.

U planiranju i razvoju turizma nužno je utvrditi sve učinke turizma, te potom minimizirati one negativne i optimizirati prednosti koje on donosi za određenu turističku destinaciju. Pravodobna i valjana analiza svih relevantnih pokazatelja ukazat će na potencijalne i aktualne prijetnje okolišu, domicilnom stanovništvu i ukupnoj turističkoj ponudi pojedine destinacije. S druge strane, moći će se razaznati pozitivni učinci dolaska turista u turističku destinaciju, i na temelju dobivenih podataka pronaći optimalno rješenje kako bi se uskladili svi aspekti vezani uz održivi razvoj turizma u čemu moraju aktivno sudjelovati sve strane involvirane u turistička kretanja, a to su investitori, lokalna vlast, ali i turisti.⁵³

Veliku ulogu ima marketing koji je s vremenom dobio širu ulogu od samog privlačenja turista u destinaciju, a njegova suvremena zadaća je senzibilizirati posjetitelje s destinacijom koju posjećuju i na taj način onemogućiti ili minimalizirati potencijalne negativne učinke razvoja turizma. Navedene marketinške poruke mogu biti edukativnog i informativnog karaktera, s ciljem osvješćivanja svih sudionika na turističkom tržištu. Većina sudionika nije ni svjesna opasnosti i šteta koje mogu nastati prilikom masovnog dolaska i boravka u određenoj turističkoj destinaciji, te ih je važno na vrijeme informirati i osvijestiti sve postojeće i potencijalne probleme.

5.1. Ciljevi održivog razvoja turizma prema UNWTO-u

Dvanaest ciljeva održivog turizma opisano je u publikaciji Svjetske turističke organizacije (UNWTO) *Učiniti turizam održivijim: vodič za stvaraoce politika*.⁵⁴

- ekonomska sposobnost - podrazumijeva konkurentnost turističkih destinacija i poduzeća u dugom roku,
- lokalni prosperitet - maksimizira doprinos turizma receptivnoj destinaciji i njegovom stanovništvu,
- visoka zaposlenost - nastoji se osnažiti ponudu i kvalitetu lokalnih poslova, bez diskriminacije prema spolu, rasi, statusu ili drugim odrednicama,

⁵³ Bučar, K., Škorić, S., Prebežac, D. : *Pravila ponašanja u turizmu i njihov utjecaj na održivi turizam*, Acta Turistica, Vol. 22, No. 2, 2010., str. 223

⁵⁴ Održivi turizam, <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=4534> (13.06.2018.)

- društvena jednakost - pravednija raspodjela ekonomskih i društvenih koristi od turizma,
- zadovoljstvo posjetitelja - pružanje sigurnog, ugodnog i nezaboravnog doživljaja turistima koji posjećuju destinaciju,
- lokalna kontrola - cilj osnažiti i opunomoćiti lokalne nositelje vlasti u planiranju i samostalnom donošenju odluka o upravljanju i budućem razvoju turizma na lokalitetu,
- povećanje dobrobiti za lokalnu zajednicu - podizanje standarda i kvalitete života lokalnog stanovništva u destinaciji, uključujući pristup resursima bez eksploatacije,
- kulturno bogatstvo - promiče se poštivanje i očuvanje povijesne baštine te autentične kulture i tradicije,
- fizički integritet - očuvanje kvalitete zemljišta (urbanog i ruralnog), te izbjegavanja fizičke i vizualne degradacije okoliša
- očuvanje biološke raznolikosti - podržati i očuvati prirodna područja i divljinu, minimizirajući moguće štete na tim područjima,
- resursna efikasnost - minimizira korištenje neobnovljivih izvora u svrhu napretka i razvoja turističkih proizvoda i usluga destinacije,
- ekološka čistoća - nastoji se smanjiti zagađenje zraka, onečišćenje voda i zemlje, nepotrebnu potrošnju resursa u svrhu turističkih aktivnosti i poslovanja poduzeća povezanih sa pružanjem turističkih usluga u destinaciji.

Od važnijih ciljeva ističe se ekonomska sposobnost koja je iznimno važna za privlačenje čim većeg broja posjetitelja te stvaranja zadovoljstva i ostavljanja dobrog dojma kako bi isti nakon posjete širili dobar glas o destinaciji. Također je važno da Nacionalni park Krka svojim razvojem doprinese lokalnoj zajednici, otvori nova radna mjesta za lokalno stanovništvo, ali uz to treba imati kontrolu kako se razvojem ne bi narušila kvaliteta života stanovništva u destinaciji te isto tako voditi brigu o očuvanosti prirode.

5.1.1. Zaštita prirodne i kulturno-povijesne baštine NP Krka

Osnovna misija Nacionalnog parka Krka je zaštita prirode i tisućljetne kulturno-povijesne baštine. Prirodni fenomeni, biljni i životinjski endemi, staništa i povijesno i kulturno nasljeđe zahtijevaju posebnu skrb i zaštitu. Javna ustanova Nacionalnog parka Krka od svoga osnutka uspješno se nosi sa svim izazovima, što je doprinos reputaciji zaštićenih područja u Republici

Hrvatskoj, ali i u svijetu. Javna ustanova uspješno provodi različite aktivnosti u cilju očuvanja prirodne i kulturno-povijesne baštine i edukacije, a to su :⁵⁵

- mjere zaštite prirode, krajobraza i vrsta,
- mjere održiva razvoja,
- istraživanje flore i faune,
- očuvanje tradicijske poljoprivrede,
- zaštita kulturno-povijesnih spomenika,
- očuvanje baštine i tradicionalnih običaja,
- realizacija važnih infrastrukturnih projekata,
- edukacija djece i odraslih i sl.

Cilj navedenih akcija i programa je postići sinergiju s lokalnom zajednicom te podignuti svijest o potrebi očuvanja biološke raznolikosti. Svake godine provodi i edukativni prihvati, sve brojniji, posjetitelja iz Republike Hrvatske, ali i cijeloga svijeta.

5.1.2.Odgovorno upravljanje NP Krka

Skradinski buk, jedna od poznatijih prirodnih ljepota Republike Hrvatske, najposjećeniji je slap na rijeci Krki. Kako bi uspješno provela projekte zaštite toga lokaliteta, Uprava Parka proteklo desetljeće intenzivno radi na prostornoj i vremenskoj disperziji posjetitelja.⁵⁶ Prostorna disperzija posjetitelja ogleda se kroz osposobljavanja postojećih i uređenja dodatnih sadržaja, a vremenska u smislu godišnje i dnevne raspoređenosti posjetitelja po lokalitetima. U toj namjeri osposobljeno je dvanaest poučno-pješačkih staza za posjetitelje, jedna biciklistička staza, obnovljene su vodenice koje služe prezentaciji starih zanata, uređeno je etno selo na Skradinskom buku, Visovačka kuća Kuželj na Stinicama, ispostave Javne ustanove u Skradinu, Drnišu i Kninu, a omogućen je i obilazak arheološkog lokaliteta Burnum i uživanje u pogledu na šest od ukupno sedam slapova Krke. Razvoj senzibiliteta za skladan odnos prema prirodi provodi se i kroz redovite manifestacije, s jasnom ekološkom porukom. Glazbene i filmske večeri, izložbe, akcije, radionice i festivali na prekrasnim lokalitetima idealna su mjesta za poticanje odgovornog ponašanja čovjeka prema prirodi.

⁵⁵ Hr.turizam.hr, <http://hrturizam.hr/nacionalni-park-krka-ocekuje-milijuntog-posjetitelja/> (13.06.2018.)

⁵⁶ Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/> (22.04.2018.)

Sva postojeća infrastruktura namijenjena posjetiteljima zauzima tek 5% cjelokupne površine Nacionalnog parka Krka, a posjetitelji se označenim stazama kreću pod nadzorom djelatnika i čuvara prirode u Parku te su detaljno upoznati sa svim pravilima ponašanja u zaštićenom području. Očuvanju prirode doprinosi i ekološka osviještenost samih posjetitelja.

5.1.3. Razvoj lokalnog gospodarstva NP Krka

Svaka kupljena ulaznica u Nacionalni park Krka doprinos je trajnoj zaštiti, očuvanju i unapređenju Parka, a neizravno i njegova šireg područja. Porast posjećenosti rezultira i porastom sredstava, koji se zatim ulažu u projekte zaštite, inventarizacije i monitoringa, obnovu i razvoj infrastrukture, osmišljavanje novih sadržaja, projekte suradnje s lokalnom zajednicom i slično.

Zajednički projekti doprinose prepoznatljivosti Nacionalnog parka Krka kao brenda. Porast posjećenosti omogućuje intenzivniju promociju, prezentaciju i prodaju lokalnih proizvoda kroz izravnu prodaju ili u suvenirnicama Javne ustanove Parka. Brend Nacionalni park Krka, s prepoznatljivom očuvanom prirodom i bogatom baštinom i tradicijom, pospješuje prezentaciju i prodaju autohtonih, ekoloških, proizvoda izrađenih na tradicionalan način u samom Parku ili u njegovoj neposrednoj blizini. Zaštićena priroda i ekološki uzgoj rezultiraju iznimnom kakvoćom proizvoda, koje posjetitelji prepoznaju i u kojima mogu uživati u brojnim seoskim domaćinstvima i lokalnim gospodarstvima iz Nacionalnog parka Krka.

5.2. Utjecaj turizma na razvoj funkcionalne regije NP Krka

Razvojem turizma i rekreacije zaštićena područja mogu značajno utjecati na razvojne procese u okolnom prostoru te djelovati na otvaranje razvojnih perspektiva i potaknuti dodatne izvore prihoda. Kako se većina nacionalnih parkova nalazi u ruralnim područjima, sve veća važnost u povećanju prihoda i uklanjanju izoliranosti sela pridaje se i ruralnom turizmu. Proces deagrarizacije, deruralizacije, industrijalizacije i urbanizacije imali su selektivan i negativan utjecaj na razvoj hrvatskog sela, a turizam može znatno utjecati na ekonomsku, socijalnu, funkcionalnu i fizionomsku strukturu ruralnog prostora te imati bitnu ulogu u obnovi i

održivom razvoju sela.⁵⁷ Kako bi se izbjegli i ublažili negativni učinci, planiranje razvoja turizma treba sagledati u kontekstu sveobuhvatnog utjecaja turizma na sve sastavnice održivog razvoja te promišljeno planiranje primijeniti u slučaju masovnog, ali i u slučaju selektivnih oblika turizma.

5.2.1. Utjecaj turizma na gospodarsku održivost NP Krka

Funkcija rada u Nacionalnom parku Krka razvijala se proporcionalno njegovom turističkom razvoju. Prije Domovinskog rata Park je zapošljavao 20 stalnih te još 60 sezonskih radnika, što znači da je broj sezonalnih radnika bio tri puta veći od broja stalno zaposlenih.⁵⁸ Budući da se ne radi o stalnom izvoru prihoda kućanstva, tako visokim udjelom sezonskog rada umanjuje se uloga Parka u socijalno-ekonomskoj transformaciji stanovništva funkcionalne regije. Iz naselja funkcionalne regije Parka tijekom 2015. godine dolazilo je 54% zaposlenika, pri čemu je njihova prostorna distribucija bila neravnomjerna.⁵⁹ Niti jedan zaposlenik Parka nije dolazio iz prominske kao ni sjeverozapadne zone, što je pokazatelj vrlo ograničenog utjecaja Parka u cijelom sjevernom dijelu Regije, dok se približavanjem području oko glavnih ulaza Parka (Skradina, Lozovca i Roškog slapa), zonama najveće turističke posjećenosti, statistički gledano broj zaposlenih po naseljima znatno povećava. Značajno je da čak 1/5 svih zaposlenika Parka dolazi iz Šibenika, gdje je smještena Uprava Parka, a samo 3 naselja, Šibenik, Dubravice (skradinska zona) i Lozovac (šibenska zona) nose više od polovice ukupnog broja zaposlenih.⁶⁰

S daljnjim povećanjem turističkog prometa u Parku predviđa se daljnje jačanje funkcije rada Parka, a može se očekivati i modifikacija prostorne distribucije zaposlenika, povezano s otvaranjem ispostava Uprave Parka u Skradinu i Drnišu te planiranom redistribucijom posjetitelja prema atrakcijama Parka u gornjem toku Krke.

⁵⁷ Radeljak, P., Pejnović, D. Op. cit., str. 333

⁵⁸ Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/> (22.04.2018.)

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Radeljak, P., Pejnović, D. Op. cit., str. 339

5.2.1.1. Utjecaj turizma na socio-ekonomsko prestrukturiranje stanovništva NP Krka

Razvojem industrijskog i tercijarnog društva dolazi do pojačane podjele rada te diferenciranja ljudske aktivnosti u sve veći broj zanimanja. Porastom stupnja mehanizacije u proizvodnji dolazi do pada udjela zaposlenih u primarnom sektoru u korist sekundarnog sektora. S vremenom dolazi do pomicanja težišta sa sekundarnog na tercijarni sektor, u kojemu je porast proizvodnosti puno manji, a manjak radne snage stalno prisutan.⁶¹ Domet utjecaja Parka u procesu socijalno-ekonomskog prestrukturiranja stanovništva u području funkcionalne Regije može se promatrati u kontekstu jačanja funkcije rada Parka te širenju njegove socijalno-ekonomske regije, te u kontekstu promjene apsolutnog broja i udjela zaposlenih po sektorima gospodarske djelatnosti regije. Prema sektoru djelatnosti u međupopisnom razdoblju 1991.-2001. tijekom 1991. godine šibensku i drnišku zonu karakterizirala je struktura zaposlenih III-II-I, dok je u prominskoj, skradinskoj i sjeverozapadnoj zoni sekundarni sektor vodio u broju zaposlenih, a slijedio ga je tercijarni sektor. Sekundarni sektor odražavao je utjecaj Drniša, Knina i Šibenika kao centara rada regije.

Godine 2001. ukupan je broj zaposlenih u funkcionalnoj regiji Parka prepolovljen, pri čemu se apsolutni broj zaposlenih najviše smanjio u sekundarnom sektoru, za gotovo 70% u odnosu na 1991. godinu, dok smanjenje u slučaju tercijarnog sektora iznosi 30%.⁶² Godine 2001. za sve zone izuzev prominske karakteristična je struktura III-II-I, a prevladavaju uslužne djelatnosti.⁶³ Većina je industrijskih pogona, zbog izravnih i neizravnih ratnih šteta, radila sa smanjenim kapacitetima ili je potpuno zatvorena. Struktura I-II-III prominske zone posljedica je toga da je mlado i zrelo, radno sposobno stanovništvo velikim dijelom napustilo naselja. Tijekom 2001. godine udio zaposlenih u turizmu i ugostiteljstvu u odnosu na ukupan broj zaposlenih povećao se u svim zonama izuzev prominske, i taj se trend nastavlja i danas. Međutim, s obzirom na široko rasprostranjenu ugostiteljsku djelatnost koja se bazira na uslugama za lokalno stanovništvo Regije, jedino u slučaju skradinske i šibenske zone to se može dovesti u vezu s utjecajem samih turističkih kretanja.

⁶¹ Radeljak, P., Pejnović, D. Op. cit., str. 340

⁶² Ibid., str. 341

⁶³ Ibid.

Tablica 1. Ukupni broj posjetitelja na području Skradinskog buka, Roškog slapa, Burnuma i Kistanja u 2016. i 2017. godini

MJESEC	BROJ POSJETITELJA (2016.)	BROJ POSJETITELJA (2017.)
Siječanj	1.158	1.654
Veljača	1.377	1.439
Ožujak	8.831	7.396
Travanj	27.641	54.035
Svibanj	86.927	101.233
Lipanj	129.431	184.992
Srpanj	259.048	306.801
Kolovoz	330.867	353.490
Rujan	162.943	190.429
Listopad	55.094	70.483
Studeni	6.080	9.865
Prosinac	2.164	2.906
UKUPNO	1.071.561	1.284.723

Izvor : Interni podaci NP Krka (15.04.2018.)

U naseljima skradinske zone razvoj turističke djelatnosti oslanjao se na intenzivno cirkuliranje posjetitelja Nacionalnog parka, dok je u slučaju naselja šibenske zone tijekom 2001. godine u prvom redu riječ bila o utjecaju odmorišno-boravišnog oblika turizma kao i u drugim obalnim destinacijama. Odras turističkog prometa na području Nacionalnog parka Krka u funkcionalnoj usmjerenosti Regije u razdoblju od 2011. do 2017. godine vidi se prema broju ostvarenih noćenja i rasponu turističkih kapaciteta i sadržaja za posjetitelje u pojedinim naseljima Regije. Tablica 1 prikazuje ukupni broj posjetitelja na području Skradinskog buka, Roškog slapa, Burnuma i Kistanja tijekom 2016. i 2017. godine. Iz tablice 1 je vidljivo kako je navedena područja tijekom 2016. godine posjetilo 1.071.561 posjetitelja, dok je u 2017. godini ista područja posjetilo 1.284.723 posjetitelja, što je porast od 2%.

U naseljima skradinske zone (Skradin, Skradinsko Polje i Bićine) u razdoblju od 2011. do 2017. broj dolazaka turista ukupno je povećan za 22% te je 2011. godine iznosio 50.690, dok se broj ostvarenih noćenja u istom razdoblju ukupno povećao za gotovo 42%, dosegaši 2017. godine 69.799 ostvarenih noćenja.⁶⁴ Broj kreveta u privatnom smještaju na skradinskom području povećan je za 99% u razdoblju od 2011. do 2017. godine.⁶⁵

⁶⁴ Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/> (22.04.2018.)

⁶⁵ Ibid.

U naseljima šibenske zone Regije Parka (Raslina, Zaton, Lozovac i Bilice) ostvaruje se manji broj noćenja nego na skradinskom području (2011. ukupno 18.960), uz ukupni porast od 2015. godine za 51%.⁶⁶

Utjecaj Parka na ove pokazatelje turističke aktivnosti i dalje je neosporiv u slučaju skradinskih naselja, kojima se pridružuje i Lozovac (kao naselje šibenske zone), s obzirom na činjenicu da su Skradin i Lozovac dva najfrekventnija ulaza u Park. Poziciju Skradina u turističkom pogledu dodatno pojačava marina za nautički promet sa 200 vezova. Bilice, Raslina i Zaton, unatoč svom položaju na Prokljanskom jezeru, ruti nautičara koji plove prema Skradinu, ipak su prevladavajuće u sferi utjecaja turističkih kretanja u obalnom pojasu te ulaze u skupinu obalnih destinacija s odmorišnim oblikom turizma.

5.2.1.2. Utjecaj turizma na specijalizaciju i komercijalizaciju poljoprivrede regije NP

Krka

Turizam, kao fenomen koji ima snažan utjecaj na prostor, ima multiplikativno djelovanje na razvoj niza drugih gospodarskih djelatnosti, koje turističko tržište koristi za plasiranje svojih proizvoda i usluga, a ovdje se ubraja i poljoprivreda. Pod utjecajem turizma poljoprivredu zahvaćaju brojne strukturne promijene vidljive ponaprije kroz specijalizaciju poljoprivredne proizvodnje i prilagođavanje potrebama turističkog tržišta. Broj posjetitelja u Parku u razdoblju nakon Domovinskog rata do danas je sedmerostruko uvećan.⁶⁷ Od 2001. godine kada su registrirana prva turistička seljačka obiteljska gospodarstva na području Šibensko-kninske županije, bilježi se stalno povećanje njihova broja, a trenutno ih je registrirano tridesetak na obali, otocima i u zagorskom dijelu Županije.

Turističko seljačko gospodarstvo mora imati odgovarajuću poljoprivrednu proizvodnju (ratarstvo, stočarstvo, vinogradarstvo i slično), organizirano gospodarsko dvorište i stambene i gospodarske zgrade koje u jednom dijelu imaju uređene prostorije za boravak turista sa suvremenim smještajnim komforom. Na nekim seljačkim gospodarstvima turistima se može nuditi samo prehrana ili prodaja poljodjelskih proizvoda i prerađevina. Prema podacima Hrvatske gospodarske komore, na području Šibensko-kninske županije prevladavaju usluge prehrane i vinotočja u vidu raznih restorana, konoba i slično.

⁶⁶ Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/> (22.04.2018.)

⁶⁷ Ibid.

Samo jedanaest gospodarstava pruža usluge smještaja, a ova gospodarstva uglavnom se nalaze u zagorskom dijelu Županije, te njih šest u naseljima funkcionalne regije Parka. Pojava i sporo povećanje broja registriranih turističkih seljačkih obiteljskih gospodarstava u funkcionalnoj regiji predstavlja širenje ponude proizvoda tradicionalne poljoprivredne proizvodnje za posjetitelje Parka, ali i odmorišne turiste koji dolaze iz obalnih destinacija.

5.2.2. Utjecaj turizma na društvenu održivost NP Krka

Godina 1981. popisna je godina prije proglašenja Nacionalnog parka i snažnog rasta turističkog prometa, kada je prostor funkcionalne regije Parka brojao nešto više od 17.000 stanovnika.⁶⁸ Već 1991. godine taj broj smanjio se za tisuću (na nešto više od 16.000), a nakon Domovinskog rata, 2001. godine, za daljnjih četiri tisuće (na 11.750 stanovnika), da bi se 2011. godine smanjio za još tisuću (na 10.800 stanovnika).⁶⁹

Početak 90-ih godina prošlog stoljeća već je opće kretanje stanovništva u Regiji i četiri od pet njezinih zona imalo trend demografskog izumiranja. Iznimka je bila šibenska zona koju je jedinu karakterizirao porast imigracijom (orijentacija na Šibenik kao regionalno središte i relativno snažan centar rada). Slična obilježja općeg kretanja stanovništva zadržala su se i početkom ovog stoljeća, pri čemu se negativna stopa depopulacije višestruko povećala (-26,7%).⁷⁰

Indeks starosti 2011. godine pokazuje duboku starost svih zona funkcionalne regije, kao i Šibensko-kninske županije u cjelini. Prag za ovu, najvišu, kategoriju je vrijednost indeksa iznad 100. U naseljima ostaje malobrojno stanovništvo nepovoljnog dobnog sastava i obrazovne strukture, što postaje ograničavajući čimbenik daljnjeg razvoja.

Ova područja borila su se sa depopulacijom i njenim posljedicama i prije proglašenja Nacionalnog parka. Uzroke ovakvom stanju treba tražiti i u disperznoj naseljenosti i slabo razvijenom sustavu mikroregionalnih središta, a nešto bolje stanje u naseljima šibenske zone može se pripisati snazi Šibenika kao regionalnog središta. Domovinski rat samo je potencirao već postojeće negativne demografske trendove, a razvoj pratećih funkcija Nacionalnog parka Krka još uvijek nema značajnijeg utjecaja na njihovo zaustavljanje ili usporavanje.

⁶⁸ Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/> (22.04.2018.)

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid.

5.2.3. Utjecaj turizma na ekološku održivost NP Krka

Ekološki održiv je razvoj koji poštuje prihvatni kapacitet okoliša da podnese onečišćenje i iscrpljivanje prirodnih izvora. U slučaju zaštićenih područja koja su vrlo atraktivna za posjećivanje, turističko-rekreativna funkcija jedna je od njihovih osnovnih namjena, iznimno je važno da se ona implementira na način koji neće narušiti izvorne prirodne i kulturne kvalitete. Utjecaj turističkog prometa odražava se u okolišu NP Krka prije svega u prevelikoj sezonskoj opterećenosti dijelova Parka, kao posljedici neravnomjerne prostorne distribucije posjetitelja i pojedinim neprikladnim rekreacijskim aktivnostima na području Parka.

U probleme ekološke održivosti Parka spada zbrinjavanje otpadnih voda naselja, osobito Knina i Drniša, lociranje odlagališta otpada (Moseć i Mala Promina) u slivnom području Krke, iako je u tijeku uređenje regionalnog odlagališta u Bikarcu kao konačno rješenje u gospodarenju otpadom za cijelu Šibensko-kninsku županiju. Na ekološku održivost Parka konačno utječe i oduzimanje vode za regionalne vodovode u zoni samog temeljnog fenomena, kao i hidroenergetsko iskorištavanje na području Parka koje oduzima vodu slapovima te ih ugrožava biološki, ali i estetski. Glavni ekološki čimbenici za razvitak i opstanak životnih zajednica na barijerama su brzina strujanja i temperatura vode, koncentracija otopljenog kisika i ugljičnog dioksida te sadržaj organskih tvari u vodi, stoga su izuzetno opasni svi zahvati na sedrenim barijerama koji mijenjaju hidrološke prilike, kao i potencijalno onečišćenje otpadnim vodama u konačnici smanjuje koncentraciju otopljenog kisika.

5.3. Suvremena perspektiva održivog razvoja NP Krka

Masovnost turizma u nacionalnim parkovima neizbježna je posljedica modernog užurbanog načina života i potrebe pojedinaca da *pobjegnu* od svakodnevnice u netaknutu prirodu. Izleti u nacionalne parkove sve su češći oblik bijega u prirodu i relaksacije. Glavni cilj u Nacionalnom parku Krka treba biti upravo kreiranje atrakcija i dodatne ponude odgovornim korištenjem prirodne, ali i povijesne i kulturne baštine ne samo Parka nego i njegove okolice, gradova i neposrednoj blizini Parka koji gravitiraju ka Parku i čija je temeljna gospodarska djelatnost turizam poput Skradina. Time se doprinosi stvaranju identiteta Nacionalnog parka Krka kao destinacije čija se ponuda temelji na očuvanosti prirode i okoliša. Potrebno je razviti čitavu paletu proizvoda i usluga koje bi posjetitelje motivirale i informirale o važnosti očuvanja okoliša i promicanja održivog razvoja turizma.

Naime, generiranjem novih sadržaja na području Parka poput programa kreativnog turizma gdje se primjerice najmlađe kroz razne radionice slikarstva, fotografije ili izrade suvenira od primjerice gline na kreativan i zabavan način uči važnosti očuvanja prirode i flore i faune zaštićenih područja. Za odrasle to mogu biti primjerice festivali kratkometražnih filmova vikendom gdje bi se putem projektoru i filmskog platna koje se postavi između dva drveta prikazivalo kratke dokumentarne filmove i važnosti pojedinih vrsta flore i faune dotičnog područja za cjelokupni ekosustav i educiralo ih se o negativnim posljedicama devastacije prirode za buduće generacije, čime bi se i izvan sezone povećao imidž Nacionalnog Parka Krka kao dinamične i kreativne destinacije koja ima što ponuditi tijekom cijele godine, a koja promiče i educira posjetitelje o suživotu sa prirodom i važnosti održivog razvoja za očuvanje prirodnih resursa pojedinog područja, ali i cijele Republike Hrvatske.

5.3.1. Smjernice za budući održivi razvoj NP Krka

Smjernice i praksa upravljanja održivim razvojem turizma mogu se primijeniti na sve oblike turizma, u svim vrstama destinacija, uključujući kako masovni turizam, tako i razne turističke niše.⁷¹ Za postizanje dugotrajne održivosti mora se uspostaviti odgovarajuća ravnoteža između okolišnih, gospodarskih i društveno-kulturnih aspekata razvoja turizma.

Održivi turizam bi trebao na najbolji mogući način iskoristiti okolišne resurse koji su ključni element turističkog razvoja, zadržavajući bitne ekološke procese i pomažući u zaštiti prirodne baštine i bioraznolikosti. Također bi trebao osigurati društveno-kulturnu izvornost Nacionalnog parka Krka, očuvati njihovo kulturno nasljeđe i tradicijske vrijednosti, te osigurati da su gospodarske aktivnosti održive i dugoročne, da donose društvenu i gospodarsku korist i pomažu smanjivanju siromaštva pružanjem mogućnosti zapošljavanja.

Dostizanje održivosti turizma trajan je proces koji zahtjeva konstantno praćenje učinaka i uvođenje potrebnih preventivnih i/ili korektivnih mjera. Ono što je bitno za uspješan razvoj održivosti u Nacionalom parku Krka jest da se primjenjuje kako od strane samih turista koji moraju biti svjesni važnosti održivog razvoja i povezanosti osobnih interesa s interesima cijele zajednice, tako i od lokalne zajednice i ostalih institucija.

⁷¹ Održivi razvoj turizma u Hrvatskoj, <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=97> (07.06.2018.)

Gospodarski razvoj se ne može zaustaviti ali treba mu promijeniti smjer kako bi postao manje štetan za okoliš i održivi razvoj. Za održivi razvoj Nacionalnog parka Krka potrebno je da se održivi turizam sporije razvija ali kontrolirano i uz razrađene koncepte te da ima dugoročnu dobit jer ukoliko bi tu bio brži razvoj bez plana i uz to nedovoljno kontroliran, ostvarila bi se samo kratkoročna dobit što dakako nije isplativo. Bit turizma je u tome da se prirodi vraća iskorišteni dio kako bi se očuvala za stvaranje novih resursa i zadovoljavanje budućih generacija turista.

Da bi se zacrtani ciljevi razvoja ostvarili, nužno je osigurati i odgovarajuće izvore financiranja, posebice u smislu stvaranja preduvjeta za održiv razvitak sukladan općim i tematskim ciljevima EU.

6.ZAKLJUČAK

Održivi razvoj i ujedno održivi razvoj turizma nedvojbeno je goruća tema u znanstvenim i političkim krugovima diljem svijeta i smatra se novim iskorakom u dosadašnjem koncipiranju razvoja te bi se na njega trebalo gledati kao na proces, a ne cilj. U promišljanju održivog razvoja potrebno staviti naglasak na važnost obrazovanja i stručnog usavršavanja u promidžbi ovog koncepta. S aspekta turizma, upravljanjem turističkim resursima na način koji osigurava razvoj unutar nosivog kapaciteta destinacije osigurava se održivost biološkog sustava i kulturološkog integriteta uz zadovoljavanje estetskih, socijalnih i ekonomskih potreba. Kako je okoliš primarni turistički resurs te je neophodan za dugoročni razvoj turizma, svaki subjekt unutar turističkog sektora mora pridonijeti promociji turizma koji se temelji na načelima održivosti te eliminirati svaku aktivnost kojom se ta načela ne podupiru. Ovaj se koncept sve više uključuje u strateške dokumente i zakonske akte koji na taj način pružaju podlogu za uvažavanje održivog razvoja te ujedno smanjuju negativne učinke koje razvoj turizma ima na lokalno, prirodno i socio-kulturno okruženje. U Republici Hrvatskoj, vizija razvoja turizma uvažava načela održivog razvoja, no ključno je educirati građane o važnosti tog koncepta, definirati ciljeve na svim razinama, decentralizirati državu, ojačati odgovornosti lokalnih subjekata, ojačati suradnju državnog, civilnog i gospodarskog sektora te uvesti poticajne kredite za projekte održivog razvoja. Poznata je činjenica kako se samo zadovoljan gost vraća u destinaciju. Ako je gost zadovoljan, svoj glas će proširiti svojim prijateljima, rodbini, obitelji, kolegama na poslu. Održivi razvoj turizma prekretnica je koju je potrebno iskoristiti, unatoč tome što je Republika Hrvatska u samim začecima održivog razvoja. Održivost turistima nudi čisti okoliš, čisto more, čist i svjež zrak, netaknutu prirodu koje Republika Hrvatska mora očuvati za buduće generacije. Netaknuta priroda i zelena područja velika su komparativna prednost Republike Hrvatske koja se može pretvoriti u profit. Održivost sa sobom donosi mnogo odricanja, no treba postati razvojni prioritet. Svaka lokalna jedinica, grad, županija i naselje u svojim razvojnim planovima treba razmatrati održivost. Održivi razvoj i netaknuta priroda mogu biti inicijalni okidač za razvoj kontinentalnog turizma diljem Republike Hrvatske. Hrvatski teritorij posjeduje iznimno raznovrstan i kvalitetan te očuvan kulturni i prirodni potencijal, što je ostavština koju je potrebno cijeniti i truditi se da ostane takvom kakva jest.

POPIS LITERATURE

Knjige

1. Bačun, D., Matešić, M., Omazić, M.A. : *Leksikon održivog razvoja*, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Zagreb, 2012.
2. Bartoluci, M., : *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva – Turistička politika, razvoj i poduzetništvo u turizmu*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
3. Blažević, B. : *Turizam u gospodarskom sustavu*, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Opatija, 2007.
4. Blažević, B., Perišić, M. : *Turistička regionalizacija u globalnim procesima*, Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija, 2009.
5. Bilen, M. : *Turizam i okoliš – drugo izdanje*, Zagreb, Mikrorad d.o.o., 2011.
6. Bučar, K., Škorić, S., Prebežac, D. : *Pravila ponašanja u turizmu i njihov utjecaj na održivi turizam*, Acta Turistica, Vol. 22 No. 2, 2010., str. 221-246
7. Črnjar, M. : *Ekonomika i politika zaštite okoliša*, Ekonomski fakultet, Rijeka, 2002.
8. Keller, P. : *Future – Oriented Tourism Policy*, Congress, Portorož, AIEST, St. Gallen, Švicarska, 1999.
9. Kunst, I.: *Hrvatski turizam i EU integracije : prilog razvojnoj održivosti*, Naklada Jesenski i Turk : Institut za turizam, Zagreb, 2012.
10. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU : *Mogućnosti financiranja iz EU fondova u razdoblju od 2014. do 2020.*, Godišnja konferencija MRRFEU : Ususret EU fondovima, Zagreb, 2013.
11. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske : *Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine – provedba mjera turističke politike*, Zagreb, 2014.
12. Müller, H. : *Turizam i ekologija – povezanost i područja djelovanja*, Zagreb, Masmedia d.o.o., 2004.
13. Pirjevec, B. : *Ekonomska obilježja turizma*, Golden marketing, Zagreb, 1998.
14. Radeljak, P., Pejnović, D. : *Utjecaj turizma na održivi razvoj funkcionalne regije Nacionalnog parka Krka*, Godišnjak Titius 1(1), 2008., str. 329-361
15. Šimunić-Buršić, M., Obad-Šćitaroci, M. : *Prostorni planovi nacionalnih parkova Ante Marinovića-Uzelca*, Prostor, 2 (46), 21 (2013), str. 259-267
16. Vlada Republike Hrvatske : *Strategija razvoja turizma do 2020.*, Zagreb, 2013.

17. Vukonić, B. : *Turizam : budućnost mnogih iluzija*, Visoka poslovna škola za turistički i hotelski menadžment Utilus, Plejada, Zagreb, 2010.
18. Vukonić, B., Keča, K. : *Turizam i razvoj : pojam, načela i postupci*, Mikrorda d.o.o., Zagreb, 2001.

Internet stranice

1. Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr/> (03.04.2018.)
2. Nacionalni park Krka, <http://www.npkrka.hr/> (07.06.2018.)
3. Hotel Skradinski buk, <http://www.skradinskibuk.hr/> (07.06.2018.)
4. Otok Visovac, URL : <https://www.putovnica.net/odredista/hrvatska/np-krka/otok-visovac/> (07.06.2018.)
5. Održivi turizam, <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=97> (07.06.2018.)
6. Get by bus, <https://getbybus.com/hr/blog/manastir-krka/> (13.06.2018.)
7. Hr.turizam.hr, <http://hrturizam.hr/nacionalni-park-krka-ocekuje-milijuntog-posjetitelja/> (13.06.2018.)

POPIS ILUSTRACIJA

Popis slika

Slika 1. Funkcionalna regija NP Krka.....	4
Slika 2. Skradinski buk.....	8
Slika 3. Otok Visovac.....	11
Slika 4. Arheološki lokalitet Burnum.....	11
Slika 5. Ozidana pećina.....	12
Slika 6. Roški slap.....	14
Slika 7. Manstir Krka	15
Slika 8. Manojlovački slapovi.....	16
Slika 9. Bilušića buk.....	17
Slika 10. Edukativna tabla NP Krka.....	18

Popis grafikona

Grafikon 1. Temeljne odrednice sustava razvoja turističke politike	23
Grafikon 2. Prikaz nositelja vlasti	26

Popis tablica

Tablica 1. Ukupni broj posjetitelja na području Skradinskog buka, Roškog slapa, Burnuma i Kistanja u 2016. i 2017. godini	41
---	----